

Estlands-nytt

Utgitt av Norsk-estisk forening

Rikets tilstand

foto: Postimees

Tõnis Palts, Tallinns ordfører.

Av Jostein Langmyr

I Estland er det mange som via radio og fjernsyn gjerne vil tale til folket ved årsskiftet. Det er derfor blitt tradisjon at tre personer kommer til orde: republikkens president (nå **Arnold Rüütel**), presidenten i parlamentet (nå **Ene Ergma**), og statsministeren (nå **Juhan Parts**). Kolumnisten **Kaarel Tarand** i Eesti Päevaleht analyserte talene (EPL 3.1.05) og fant dem ikke oppsiktsvekkende. Men det skal da vel heller ikke en nyttårstale være.

Imidlertid kom det inn et nytt element ved at statsminister Parts i tillegg til den ordinære nyttårstalen på estisk også holdt en tale på russisk. I det nye selvstendige Estland har ingen tidligere gjort det. Forgjengerne har bare talt på rikets offisielle språk. Statsministerens parti, Res Publica, forklarer på nettstedet at det er i nasjonens interesse å være imotekommende overfor de for-

skjellige språksamfunna i stedet for å avvise dem. Så sant! Men samtidig kan en se denne spesielle oppmerksomheten som en del av valgkampen foran høstens lokalvalg. Kampen om de russiskspråklige velgerne blir intensivert. På vegne av Tallinn by inviterte ordfører **Tõnis Palts** til julemottakelse 8. januar da de russiskortodokse har sin jul.

→ 8

Korleis estarane fekk språket sitt

Av Øyvind Rangøy

Nokre av dei mest grunnleggjande spørsmåla vi menneske stiller oss, gjeld opphavet til det eine eller andre omkring oss. Slik undrast vi også over språka, og om du spør korleis det estiske språket oppstod, er det fleire måtar å svare på. Her skal vi sjå på to av dei. Den første måten støyter vi på om vi spør ein som veit litt om språkvitskap og om dei uralske og finsk-ugriske språka.

→ 26

Estlands-nytt

Allment tidsskrift for Estlands-interesserte

Utgiver: Norsk-estisk forening

Redaksjon: Øyvind Rangøy, Kuu 39-64, EE 50104 TARTU,

tlf. + 372 747 2624, e-post: rangoy@online.no

Turid Farbrege, Granvägen 14 A 36, FI - 00270 HELSINGFORS,

tlf. +358 9 477 1488, e-post: turid.farbrege@kolumbus.fi

Else-Jannike Kuum, Vækero terr. 10 B, 0282 OSLO, tlf. priv.: 22 50 63 86.

Vignetter: Asko Künnap, Zoom

Ombrekking og trykking: AS Prisma Print, Tartu mnt 63, EE 10115 TALLINN,

tlf. +372 6115 530, faks +372 6115 531.

Redaksjonen avsluttet 12.1.2005. Stoff til neste nummer må være redaksjonen i hende

senest 10.4.2005. Sendes per e-post til redaksjonen, se adressene ovenfor.

Annonsepriser: 1/1 side kr 1 200, 1/2 side kr 600 og 1/4 side kr 400, tillegg for farger.

Av innholdet

Rikets tilstand	1	Estisk bibliotek i Norge	25
Korleis estarane fekk språket	1	Estisk kafé i Oslo	29
Estlands nye ambassadør	4	Norskundervisning i Tartu	30
Esther bygger skole	14	Bøker: Marie Under på norsk	34
Julefly og gullsponsorer	19	Teater: Mati Unt	36
Tallink på offensiven	20	Musikk: Eduard Tubin	39
Sørestisk som regionalspråk	21	Vennskapsarbeid i 20 år	44
Diakonisjukehuset i Tallinn	22	Estisk utenrikspolitikk	48

Slik redaksjonen ser det

Er det noka sak då! utbryt kanskje lesaren som ser kor dyktige medarbeidarar vi har. Ja, vi må vedgå at vi stundom er svinheldige. Denne gongen takkar vi spesielt frilansaren Kristin Norder Eggen som deler estiske opplevingar med oss i teaterspalt, og den estiske sosiologen og skribenten Alur Reinans for bokomtalen på siste side. Som fleire gonger tidlegare vart kontakten med estarar i Sverige formidla av Enn Anderson. Vi mista ei stor organisatorisk kraft i Noreg då ekteparet Tiitu og Enn Anderson etter mange år på Kolbotn utanfor Oslo flytta tilbake til Sverige. Heldigvis har dei ikkje gløymt oss, og dei støttar arbeidet vårt på hjartevarmande vis.

Vi rapporterer og informerer så godt vi kan. Likevel dukkar det stadig opp saker som har vore forsømde. Eit slikt felt er det idealistiske arbeidet som er gjort innan human pedagogikk. I sentrum for dette står Esther Grünberg, og litt av det forsømde tek vi igjen med presentasjonen av henne og prosjekta hennar side 14-16.

Kryssordeksperter vår melder at han på grunn av arbeidssituasjonen må ta pause hos oss i 2005, men vonar å koma sterkt tilbake.

Mange oppmuntrande tilbakemeldingar frå lesarane gjer at vi tek fatt på den tiande årgangen av Estlands-nytt fulle av pågangsmot og optimisme.

Estisk leksikon på nettet

Estisk institutt i Tallinn har gitt ut eit nettleksikon

www.estonica.org

Det er lagt ut over tusen sider med artiklar og hundrevis av fotografi.

På estisk og engelsk er det gjort greie for historie, kultur, film, musikk, flora, fauna, osv.

Fra lederen i Norsk-estisk forening

Kjære Leser!

Godt nytt år! Etter en travel førjulstid gledet vi oss alle til, hver på vår måte, å feire en julehelg og nyttårshelg før vi tok fatt på et nytt år.

Slik ble bare ikke denne gangen. Hele verden ble plutselig stilt overfor en av de største naturkatastrofene vi har hatt – flodbølgekatastrofen i Sørøst-Asia.

Det er ikke mulig å sette ord på det som blir vist gjennom tv-reportasjer og andre medier. Vi er alle nærmest lammet i våre handlinger, men samtidig går nå alle, både private og det offentlige, sammen i en hjelpeaksjon som virkelig vil monne. Jeg håper den vil fortsette over tid, for når den akutte hjelpeperiode er over, så står disse samfunnene overfor en meget krevende gjenreisningsoppgave som de trenger verdenssamfunnets hjelp til. Denne utfordringen håper jeg alle tar.

Men verden må gå videre og det gjør også Norsk-estisk forening. Vi ser igjen fram til to av årets store begivenheter – markering av Estlands nasjonaldag og årsmøtet. Dagene er fastlagt til 26. februar og 10. mars, se side 47. Disse dagene håper vi at flest mulig stiller opp. Gjennom sosialt samvær knyttes det stadig nye kontakter. Derfor vil flest mulig estlendere og nordmenn samlet bygge et stadig bedre og sterkere nettverk.

Jeg vil her benytte anledningen til å takke for meg da jeg på årsmøtet går av som leder og ut av styret. Jeg synes det har vært interessante år. Det er bestandig spennende å ta fatt på nye oppgaver, møte nye mennesker, og å bygge opp og sveise sammen et styre med mennesker en ikke kjente fra før. Det har hele tiden vært et meget godt samarbeidsklima i styret. Jobbene har vært fordelt og alle har tatt sine tak. Mange av medlemmene våre møter vi dessverre bare gjennom dette bladet, men andre har vi gleden av å møte personlig, og det er naturligvis mest givende. Selv om jeg har arbeidet med estlandskontakt helt fra 1990, så er det de siste årene jeg har hatt gleden av å møte medlemmer av foreningen og har lært å kjenne alle de sterke personlige engasjementene.

Takk til alle jeg har møtt i dette arbeidet og for den gleden det har gitt meg. Lykke til videre i arbeidet med NEF!

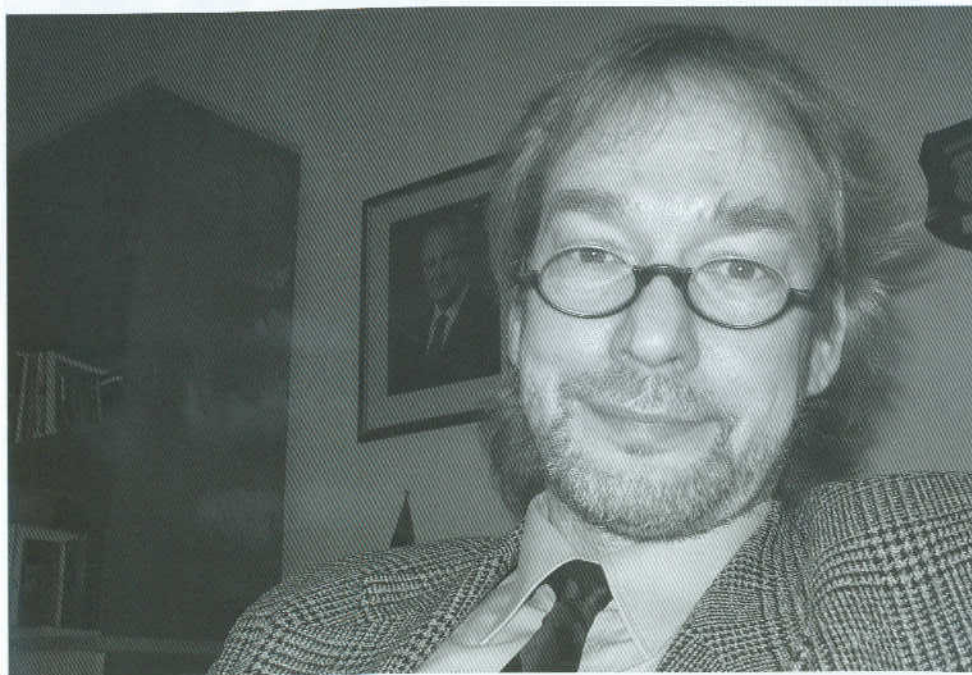
Beste hilsen
Martin Killi

Estland har ny ambassadør i Norge

Vi treffer Estlands nye ambassadør, **Juhan Haravee** (47) på kontoret hans i Parkveien før jul. Han har allerede rukket å være i Norge noen måneder og begynner å bli varm i trøya. Ambassaden er for øyeblikket mannsdominert, og som vanlig ved små utenriksstasjoner må hver og én påta seg mange oppgaver. Det er derfor ambassaderåd Jürjo Loo som hjelper intervjueren av med yttertøyet og litt etter setter fram nytraktet kaffe. Det dufter deilig, men ambassadøren beklager at kaffen ikke er førsteklasse, den blir dessverre litt tynn når de to karene skal klare seg selv. Hun som vanligvis svinger kaffetrakteren, har fri og har dratt til Estland for noen dager. Det er jo så lettvinnt å reise nå mellom de to landene, direkte fly og framme på et blunk!

Til å begynne med innhenter vi nødvendige opplysninger om bakgrunnen.

Ambassadør Juhan Haravee.

(foto: Jürjo Loo)

– Jo, jeg er født i Tallinn, men jeg var bare småguttet da vi flyttet til Tartu, så jeg regner det som min virkelige hjemby. Med far fra nordkysten og mor fra innlandet syns jeg ellers at jeg ganske godt forener forskjellige miljøer og landsdeler. Spesielt er jeg sikker på at interessen for sjøen, som var en del av farsarven, er et stort fortrinn når jeg nå sannsynligvis skal tjenestgjøre i Norge noen år, der nettopp sjøen spiller en så stor rolle.

Som alle Tartu-boere har Haravee bare én oppfatning om høyskolene i Estland. Tartu er universitetsbyen, landets Alma Mater. Der fins tradisjonene, der er det naturlig å satse videre. I et så lite land kan en ikke makte å ha mange institusjoner med høy kompetanse, det er nødvendig med konsentrasjon. Dermed har vi utdebattert striden om Tallinn i egenskap av hovedstad enten

bør få det universitetet som nå fins, eller en ny lærestanstalt som skal være likestilt med universitetet i Tartu. Tanken er lett absurd, forstår vi, samtidig som diplomaten unngår å uttale seg så direkte.

Haravee er som seg hør og bør selv utdannet ved universitetet i Tartu og var så heldig å være der akkurat i den mest dramatiske perioden i 1980-åra. Ved instituttet for journalistikk hadde de noen av de mest spennende personlighetene. Da var nok det praktiske avisarbeidet etterpå litt mer avdempet. Men han fikk i det minste anledning til å prøve seg på absolutt alt som hører med til prosessen når en skal gjøre livet om til avis. Vi merker oss at han i tillegg til alt annet har drevet som tegner. "Skriblinga" fulgte Juhan fra han var skolegutt og måtte finne på noe å gjøre når timene var mindre interessante. Nå har han plassert seg på en annen hylle.

– I diplomatiet havnet jeg nokså tilfeldig. Jeg kom rett og slett over en annonse i avisa, ledig stilling i utenriksdepartementets presse- og informasjonsavdeling. Jeg hadde presse-erfaring, så jeg søkte og satt i departementet en tid. Så vendte Peep Jahilo hjem. Nå er han tilbake i Tallinn og jeg har overtatt her. Jahilo var den første ambassadøren vår med residens i Norge. Han var ambassadør da Estlands fremste mål var å komme med i EU og Nato. Nå er begge deler oppnådd.

Vi putter inn et spørsmål: – Har Estland råd til så mye diplomati?

– Det koster selvsagt en del, det er ikke til å komme utenom, men vi må konsolidere posisjonen vår i verden. Ingen nasjon, stor eller liten, kan legge seg til hvile på det som er oppnådd. Norge er fortsatt en viktig partner, militært og handelsmessig. Norske fly skal i januar, februar og mars overvåke luftrommet i Baltikum. Det går på omgang mellom de Nato-landene som har et flyvåpen og kan gjøre det.

– Her i Norge har vi ingen stor utenriksstasjon, men det skal likevel være både representasjon og residens, lønnsutgifter,

driftsutgifter osv. Da jeg kom til Norge, ble akkurat ambassadørboligen oppusset. Den leier vi, så det var ikke Estland som betalte for det, og leien steg ikke så mye etterpå. Jeg bodde i et kaos til å begynne med, så det passet fint at familien er igjen i Estland. Barna går på skole og ville blitt lidende om de skulle flytte fra land til land.

– Har ambassadøren rukket å være noe omkring i Norge?

– Ikke så mye enda, men en tur til Hallingdal er det blitt, og i månedsskiftet september-oktober var jeg sammen med ambassaderåd Jürjo Loo invitert til Stavanger. Vi var gjester hos Estlands æreskonsul, Reidar Maaseide. Det var en strålende tur, og vi fikk sett oss om en del i Rogaland. Norge er et vakkert land. Etter hvert treffer jeg forhåpentligvis de tre andre æreskonsulene også. De holder til i Bergen, Trondheim og Tromsø.

Varm i trøya, sa vi. Nettopp jakka blir problematisk da vi tar fram fotografiapparatet. Som relativt fersk i jobben må ambassadøren tenke seg om: Hva sier etiketten? Passer det seg å bli avfotografert og presentert for leserne av Estlands-nytt i et så uformelt antrekk? Vi drøfter dette og kommer til at nordmenn er selv så uformelle at det må da være helt i orden. (tf)

Forsvarsministeren utskiftet

Forsvarsminister **Margus Hanson** ble i november tvunget til å gå etter at han hadde vært årsak til at statshemmeligheter kom på avveie. Han hadde tatt med seg dokumenter hjem i stresskofferten som om natta ble stjålet mens han lå og sov. Noen hemmeligheter av enorm viktighet kan vi ikke regne med at kofferten inneholdt. Mer gjaldt dette Estlands renomé. Natomedlemskapet er enda ferskt og landet skal bygge seg opp som pålitelig partner.

Ny forsvarsminister ble raskt utnevnt. Han heter **Jaak Jõeriüt** (57), var opprinnelig forfatter, og er det enda. Nå vendte

Jaak Jõeriüt.

net rakk Jõeriüt i 2004 å gi ut to bøker: en diktsamling og et slags essayistisk memoarbok om diplomattilværelsen. (5.1.2005, jl)

Jõeriüt i november hjem til forsvarsdepartementet fra posten som Estlands FN-ambassadør. Den hadde han tiltrådt bare fire måneder tidligere. Før dette hadde han tjent fedrelandet som ambassadør i Finland og i Italia.

Midt oppi alt annet rakk Jõeriüt i 2004 å gi ut to bøker: en diktsamling og et slags essayistisk memoarbok om diplomattilværelsen. (5.1.2005, jl)

Et diplomatisk dilemma

Vaira Vike-Freiberga.

Putin forbereder store festligheter i Russland for å markere 60-årsminnet om Sovjets seier over Tyskland og befrielsen av Europa. Han har sendt invitasjoner i øst og vest. Dette er en delikat sak for de som ikke fikk friheten ved Tysklands kapitulasjon 9. mai 1945. Det er et paradoks at datoen for noen ble en frihetsdag og til og med er foreslått som en slags europadag. Samtidig

fikk store deler av Europa med Tysklands sammenbrudd befestet Sovjets okkupasjon og dominanse som skulle vare i nesten et halvt århundre. Som medlem av EU vil Estland også bli nødt til å feire en eventuell europeisk "nasjonaldag".

Statssjefene i de tre baltiske land avtalte å gjøre felles front i denne saken. Det hjalp ikke på entusiasmen deres heller at den russiske dumaen gjorde et vedtak om den historiske sannheten og igjen påstod at de baltiske landene frivillig sluttet seg til Sovjetunionen. I Estland lå det an til at president Rütel skulle takke nei. Men Putin hadde ei gulrot i bakhånd: Når de baltiske statsoverhodene kommer til festlighetene i Moskva, skal Russland undertegne grenseavtalen med dem, lovte han.

Latvias president, Vaira Vike-Freiberga, kunngjorde 12. januar at hun representerer en suveren stat som bestemmer selv i egne saker, og hun sier ja til Putins invitasjon. Samtidig lot hun naboene vite at de baltiske landene ikke er siamesiske trillinger som må opptre sammen. Sannsynligvis blir nå presidentene Arnold Rütel og Valdas Adamkus også nødt til å dra til Moskva 9. mai. (12.1.05 jl)

Folket valde nasjonalside til euro-myntane

Estland har vore EU-medlem sidan mai 2004, men overgangen til den europeiske fellesvalutaen er ein lang prosess. Medan mykje av førebuingane har med finanspolitikk og økonomisk stabilitet å gjere, har overgangen òg ei kunstnarleg side. Penge-setlane er like i alle euroland. Myntane har standardformat og skal finnast i 8 verdiar, men skal elles ha ei nasjonal utforming.

I Estland vart det lyst ut ein konkurranse for å få inn kunstnarlege utkast. Til fristen i oktober kom det inn 134 framlegg. Ein jury valde ut dei 10 beste som folk fekk røysta på. Estland er hittil det einaste landet som har late folket avgjere utsjånaden på myntane, totalt kom det inn 45 453 telefonrøyster.

Vinnaren vart eit framlegg av **Lembit Lõhmus** med konturen av det estiske kartet saman med ordet *Eesti* (Estland). Forma på landet gjer det lett å nytte kartet som symbol på ein mynt, forklarar kunstnaren sjølv. Forma er lett å hugse og treng ikkje utfyl-

lande kommentarar. Med 27,5 % av røystene var sigeren klår. På andre plass med 16,5 % kom eit design av **Tiit Jürna** som la seg tettast mogleg opp til dei estiske krone- og sent-myntane slik dei er i dag.

Sjefen i den estiske sentralbanken (Eesti pank), **Vahur Kraft**, seier at konkurransen

var med på å gjere folk flest medvitne og om den komande fellesvalutaen. Den estiske regjeringa og sentralbanken meiner at Estland bør vere ferdig med dei tekniske førebuingane til å gå inn i euro-sonen om lag midt i 2006. Sjølve overgangen til den europeiske fellesvalutaen skjer truleg 1. januar 2007.

Alle dei ti finaleutkas-

ta er tilgjengelege på internett, på adressa: <http://www.eestipank.info/pub/et/majan-dus/euroopaliit/euro/kavand2/kava.html> (kjelde: Eesti pank).

Mange er usamde i den landegrensa kunstnaren har festa på mynten. Til årsdagen for freden i Tartu, 2. februar 1920, er det varsla demonstrasjonar. (red.)

Gjennomsnittslønna kraftig opp

Statistisk sentralbyrå i Tallinn opplyste i november at gjennomsnittslønna 3. kvartal 2004 var på 7 021 eek (448 euro) i månaden, 9,2 % meir enn eit år tidlegare. Størst lønnsauke hadde det vore i byggebransjen der lønningane var nesten 20 % høgare enn året før. Særleg i Tallinn-området har det vore vanskeleg å få folk nok til arbeidet på alle bygga som skal reisas.

Eurostat, som lagar statistikk for EU, la på slutten av fjoråret fram ei samanlikning av kjøpekrafta i EU-landa og ein del andre land. Med utgangspunkt i bruttoprodukt og

prisnivå fann Eurostat fram til ein gjennomsnitt for EU-landa som så fekk verdien 100. Så vart alle stilte opp i høve til dette talet. Luxemburgarane var med 215 meir enn fire gonger så rike som estarane som fekt høvestalet 49. Noreg på andre plass fekk 148 som fortel at norsk kjøpekraft er tre gonger så stor som den estiske.

Noreg, Sveits (131) og Island (119) – tre land utanfor EU – plasserer seg alle godt over europagjennomsnittet. Nye EU-land som Estland, Litauen (46), Polen (46) og Latvia (41) ligg på botnen innanfor unionen, men høgare enn søkjarland som Bulgaria (30), Romania (30) og Tyrkia (28). (HeSa 23.11.04, Æhruleht 8.12.04, olm)

fra side 1 Rikets tilstand

Også ekstra julefeiring var et tiltak uten presedens, og det ble begrunnet med likeverd mellom religiøse retninger.

Regjeringene i Norge og Estland har det til felles at de er flerpartiregjeringer dannet av partier som tidligere har hatt større oppslutning enn de nå har. Res Publica fikk 28 av 101 representanter ved valget våren 2003. Siden har det gått nedover så bratt at statsministerens parti har havnet under sperregrensen. Noen observerer dette med bekymring, andre med skadefryd. Ungdommelig overmot og manglende erfaring var en skjebnesvanger kombinasjon. Ett lyspunkt må nevnes. Etter slaget i Lihula (se Estlands-nytt nr 3, 2004), der regjeringen i september fjernet et minnesmerke over de som under krigen var falt i tysk uniform, økte Res Publicas popularitet i den russiske delen av befolkningen, så hvorfor ikke utnytte trenden og kaste innpå litt mer kull? Det er jo valgår i år. Lokalvalget 16. oktober er viktig for posisjoneringsvidere i rikspolitikken og kan ha betydning for presidentvalget når den tid kommer.

Den mest markante skikkelsen i estisk politikk, **Edgar Savisaar**, 54, fikk i midten av oktober mistillitsvotum i Tallinns bystyre og måtte gå av fra embetet som *linnapea*, dvs. ordfører. Han hadde hatt denne posisjonen siden januar 2002 og hadde nok regnet med å beholde den i hvert fall perioden ut, dvs. til lokalvalget høsten 2005. Savisaar er leder for *Keskerakond* (Senterpartiet) som ved parlamensvalget i 2003 fikk flest stemmer, men like mange mandater (28) som Res Publica. Og da Savisaar ikke klarte å danne ny regjering, foretrakk han å bli sittende på den viktigste tabureten i hovedstaden.

Savisaars politiske karriere har vært preget av store høyder og dype fall. I motsetning til tidligere ble fallet denne gangen ikke foregått av noen skandale og var derfor overraskende for mange, særlig for han selv, så det ut til. Et mistillitsvotum ble mulig på grunn av flere avhopp fra Senter-

Edgar Savisaar.

partiet, som ved forrige valg hadde erobret 31 av de 63 plassene i bystyret. Det viktigste hoppet gjorde Estlands doble olympiske gullmedaljør, **Erika Salumäe**, 42, som for noen år siden var Savisaars trofaste partifelle. Samarbeidet hadde sluttet i bitterhet. Nå gikk Salumäe over til *Rahvaliid* (Folkeforbundet), og fikk andre med seg. Dette partiet har vært betraktet som et provins- og landsbygdparti. Inntoget i Tallinns byråd forskrekket mange som mente det måtte rett og slett være lovstridig å sitte i bystyret og representere et parti som ikke var innvalgt. En viktig brekkstang var også **Keit Pentus**, toppleder i Kesklinn (Sentrum bydel). I den store flokken av mannlige reformpartister i korrekt dress blir en ung kvinne litt av en blikkfanger.

Etter at senterpartigruppa i vår sprakk i parlamentet, hadde også fem bystyremedlemmer i Tallinn forlatt partiet. Likevel virket det i forveien som det kunne bli temmelig jevnt mellom Savisaars tilhengere og motstandere. Avstemningen endte til slutt klart nok: Et fulltallig bystyre har 63 medlemmer. Nå gikk 34 inn for mistillitsvotumet, mens bare to var imot og 24 avholdt seg fra å stemme.

De samme partiene som danner regjeringskoalisjon – Res Publica, Reformpartiet og Folkeforbundet, har nå gått sammen i hovedstaden. Og liksom republicaneren

Juhan Parts er statsminister, har partifellen Tõnis Palts, 51, overtatt etter Savisaar. Han har forsøkt seg en gang tidligere i spissen for Tallinn, et halvt års tid fra mai til desember 2001. Fra dannelsen av koalisjonsregjeringen våren 2003 og til september samme år satt han siden i regjeringen som finansminister, men gikk av for å ordne opp i sitt eget forhold til skattemyndighetene. Nå vender han tilbake til politikken med bystyret som springbrett. Det blir viktig for Palts i tredje forsøk på en sentral politisk post å vise at han klarer å styre båten i mer enn et halvt år.

Den nye koalisjonen i Tallinn vedtok straks å legge ned byens to informasjonsblad som de mente langt på vei hadde fungert som Senterpartiets talerør. Et stort kommunalt boligbyggeprosjekt ble like ens stanset. Pengene skulle i stedet gå til skoler og barnehager, og til utbedring av byens gater som er i en bedrøvelig forfatning.

Men Rocambole var ikke død! Heller ikke Savisaar. Den 11. desember slo han til igjen. Han lot partiet sitt inngå samarbeidsavtale med **Vladimir Putins** parti, som er det statsbærende partiet i Russland. Mek-tige forbundsfeller er bra i politikken. Og om Savisaar har vært populær blant Estlands russere før, så blir han det ikke mindre etter dette. Valgkamp igjen, og forklaringen på hvorfor Parts ble så imøtekom-mende at han måtte holde nyttårstale på russisk, og hvorfor borgermester Palts plutselig ble så religiøs at han måtte markere russisk-ortodoks jul.

Ved årssiftet viser meningsmålingene at det liberale Reformpartiet er det foretrukne av flest velgere. Partiets historie går tilbake til dannelsen i november 1994. Allerede våren 1995 kom det med i regjeringen og har siden for det meste sittet i forskjellige regjeringskoalisjoner. Typisk for partiet er at når misnøyen ute i folket tårner seg opp, velter det bordet og gir koalisjonspartnerne skylda for alt som har gått galt. Deretter går Reformpartiet inn i ny koalisjon og regjerer videre med nye partnere. Så tidlig som i

1996 kom partiet til makten i Tartu. Siden har de erobret flere av de største byene. "Vårt parti representerer ikke interessene til svake arbeidstakere," blir den tidligere partilederen og sjefsideologen **Siim Kallas** sitert (EPL 13.11.04). Nei, det partiet er en gave til de sterke. Etter at Kallas ble EU-kommissær og visepresident i EU-parlamentet ble **Andrus Ansip** hentet fra ordførerposten i Tartu, gjort til ny partileder og til minister for økonomi og kommunikasjoner. Etter de flestes oppfatning er han påsatt til en framtidig statsministerpost.

Andrus Ansip.

Mye elendighet kommer til Estland fra Norskehavet. Derifra kom stormen med medfølgende flodbølge som 9. januar fikk vannstanden til å stige med tre meter i Pärnu (51 000 innbyggere) på sørkysten. Det var sør- og vestkysten med øyene utenfor som det gikk verst ut over, Haapsalu, Saaremaa, Hiiumaa osv. Estland stikker heller ikke under normale forhold særlig høyt opp av vannet. Nå måtte hundrevis av mennesker evakueres, tusenvis fikk boligene ødelagt. I løpet av et døgn blåste det ned så mange trær at det svarer til 25 % av årlig avvirkning. På det meste var en fjerdepart av landet uten strøm, og tusenvis rakk ikke å få den tilbake før neste storm var i anmarsj fra Nordsjøen. Esterne er i sannhet et hardt prøvet folk – er det ikke politik-erne, så er det været! (j/ 12.1.05)

Barna dreper vennene sine

Mange trafikulykker i Estland blir forårsaket av mindreårige bilførere. I ulykkene omkommer ofte bilføreren sammen med passasjerene sine, og de er hans egne jevnaldrende kamerater. Eller ulykken kan føre til invaliditet for ungdommene.

De unge bilistene er gutter i 14–15-årsalderen. De inntar alkohol sammen med gjengen og får lyst på en biltur. Så "låner" de foreldrenes bil som de ikke er sertifisert til å kjøre i edru tilstand engang. Og med promille i blodet har den unge satt seg selv så pass ut av spill at bilturen kan bli kort, men likevel ofte tilbakelagt i svimlende fart.

Spørsmålene står i kø: Hvordan er dette mulig? Er det noe vi kan gjøre? I Estland ville det være viktig om noen av de nasjonale idolene tok aktivt avstand fra alkohol og andre rusmidler. Og når skal myndighetene innse at de også kan gjøre noe i egen-skap av forbilder? Tenk om statlige og kommunale organer kunne arrangere festene sine uten alkohol! Vi oppfordrer alle til å spørre etter alkoholfritt i Estland. Hver gang du gjør det, er det en påminnelse om at et liv uten alkohol er mulig. (ay)

Ingen alkohol om natta!

Bystyret i Tallinn vedtok i juni 2004 bendelig å forby alkoholsalg i butikk i tidsrommet 23–8. Alkoholreklame ble forbudt i en avstand av 300 meter fra barnehager, skoler og andre institusjoner for barn og unge. Det skal ikke være lov å selge alkohol i bodene eller kafeene på torget eller på badestrendene. På spise- og overnattingssteder er det forbudt å selge alkohol i forpakning som er til å ta med seg.

Disse bestemmelsene trådte i kraft i Tallinn fra 7. juli 2004. Butikker med et areal på mindre enn 75 m² mister fra 1. april 2005 retten til å selge alkohol.

En begrunnelse for restriksjonene var at mindreårige altfor lett får tak i alkohol. Den

hissigste forsvaren av fri adgang til alkohol alle steder og til alle tider var det ultra-liberale Reformpartiet. De hevdet at forbudspolitikken var til skade for næringslivet og regelverket altfor vanskelig å håndheve. Deres oppskrift var videokamera overalt der det ble solgt alkohol. Hvordan de skulle få kjøper og selger til å stille seg foran kamera med de skumle affærene sine, avslørte reformpartistene ikke. Nå vil reklamefolk gå til rettssak fordi de taper penger når reklamen ikke lenger har "fri flyt". Butikkeiere snakker også om rettssak, de taper penger når de ikke får selge alkohol døgnet rundt. Hundrevis av mennesker er blitt arbeidsløse, blir det hevdet, fordi butikkpersonalet er innskrenket. (ay 5.1.2005)

Hiv og aids

Estland er ett av de land i verden med Eraskest spredning av hiv og aids. Situasjonen er verre enn i noe annet EU-land. FNs aidsorganisasjon antar at 1,1 % av Estlands voksne befolkning er hivsmittet. Andre beregninger går ut på at det kan være nesten dobbelt så mange.

For seks år siden var det registrert 9 hivsmittete. Året etter var tallet allerede 390. Til nå er det registrert nærmere 5000. Og stadig flere når aids-stadiet. Med nåværende priser koster det årlig 100 000 eek å behandle en aidspasient. Mot slutten av dette tiåret vil mange flere ha utviklet sjukdommen.

Det er endelig satt i gang tiltak for å begrense spredningen. For en stor del skjer dette med midler fra det internasjonale aidsfondet som har bevilget 3 millioner euro over en toårsperiode til bekjempelse av aids og tuberkulose i Estland. Det er delt ut penger til forskjellige organisasjoner på grasrotnivå for å nå ut til risikogruppene. Særlig er det vanskelig å nå de sprøytenarkomane.

Tiltakene begynner å bære frukt. I 2004 ble det registrert færre hiv-smittete enn året før. Tallet var likevel fortsatt så høyt som 743, og 26 aids-sjuke var en økning på 16 i forhold til 2003. (ay 4.1.2005)

Fødselstallene igjen

Fødselstallene viste i 2004 en beskjeden økning. Regjeringspartiene som utformet systemet med fødselspenger, iler til og konstaterer at dette går over forventning og at resultatet skyldes politikken. I løpet av år 2004 ble det i Estland født 800 flere barn enn året før.

Befolkningsminister **Paul-Eerik Rummo** viser til at i juli oversteg fødselstallene for første gang på ti år dødstallene. På grunn av sterke svingninger fra måned til måned viser årsresultatet fortsatt nedgang. Positive trekk er økningen i antall førstegangsføden-de og nedgangen i antall aborter.

Paul-Erik Rummo.

Foreldrestøtten ved barnefødsler er avhengig av hvor mye mora har tjent før fødselspermisjonen, men med en øvre grense på ca. tre ganger gjennomsnittslønna. Opposisjonen mente dette var et system innrettet på å ta fra de fattige og gi til de rike. Regjeringskoalisjonen, med Reformpartiet som det mest høyroste, så faren på den andre kanten: samfunnets bunnsjikt kunne gjøre barnefødsler til en levevei dersom minumsstøtten ble satt for høyt.

Rummo vil med statistikken dokumentere at ingen av disse ekstreme spådommene har slått til. Av mottakerne har 2,6 % fått maksimale utbetalinger, og 60 % av de utbetalte pengene har gått til lønnstakere.

De fleste utbetalingene ligger klart under gjennomsnittslønna. Mer enn halvparten av mottakerne får mellom 2200 og 2480 eek i måneden, noe som forteller at de unge mødrene enten har vært uten lønnet arbeid, eller at de har hatt lavtlønnet arbeid før nedkomsten. (epl 29.12.04, ay)

Menns vold

Hver femte estiske kvinne har vært utsatt for det vi kaller familievold. For kvinner er Estland det farligste landet i Europa. Det ser en blant annet av voldtektstatistikken. For hver 1000 kvinner i Estland blir 12 voldtatt. Tilsvarende tall for Norge er 1, og for Polen 7.

I oktober kom 45 estere sammen på et norskledet kurs som gikk ut på å lære hvordan en kan hjelpe voldelige menn å beherske seg. Halvparten av deltakerne var menn. Kurset ble slått stort opp i media.

I løpet av siste toårsperiode er det dannet støttegrupper for kvinner over hele Estland, men menn har behov for noe liknende, og det bør dannes støttesenter der menn kan søke hjelp.

Esterne er vant med at voldsproblemet blir fortiet. De mishandlete kvinnene har skjult og bortforklart både blåveis og alvorligere kvestelser som ektemenn og samboere har begavet dem med. Men når temaet ikke lenger er tabu i samme grad, har vi etter hvert fått høre eller lese mange sjokkerende historier. Brutale menn med status i samfunnet har måttet tåle at ekskonas lidelseshistorie blir servert i avisene.

Debatten har fått mange kvinner til å skjønne at de ikke er nødt til å leve i frykt, skam og underkastelse. Flere og flere estiske kvinner tør nå å fortelle hvor blåmerkene stammer fra.

Volden har nær tilknytning til alkoholbruken. Endret holdning til rusdrikker vil indirekte ha innskrenkende effekt på voldsbruken i familien og i samfunnet. En annen utsatt gruppe er barna. Om de flykter hjemmefra, eller forsommer skolen, er det et godt tips å undersøke drikkevaner og voldsbruk i hjemmet. Etter den lystige jule- og nyttårsfeiringen kunne vi lese i avisene at i ett av tre tilfeller er alkoholbruk årsak til ambulanseutrykningene i Tallinn. Det kan være tale om direkte alkoholforgiftning eller slikt som delirium og rytmeforstyrrelser. (epl 25.10.04, Öhtuleht 3.1.05, ay)

Den første virkelige streiken

Den politiske høsten ble turbulent i Estland. Noe av det mest interessante var at landet opplevde sin første virkelige streik. Noen ble skrekkslagne, mens andre var stolte: nå er vi en normal europeisk stat!

I helsesektoren kom det til forhandlingsløsning for personellet satte makt bak kravene. Timebetalingen for leger skal neste år stige fra 50 eek til 66 og i 2006 til 75, dvs. ca. 35 nok. Når vi sperrer opp øynene over tallene, er det i forundring over hva legene avfinner seg med. I samme tidsrom skal pleiernes timelønn stige fra 25 eek til 34 og videre til 38 i 2006. Allerede nå er det mangel på pleiere i Estland, som saktens gir solid utdannelse, men som nettopp derfor opplever at de beste forsvinner til bedre betalt arbeid i andre land. Siden 1995 er antall sjukepleiere i Estland gått ned med over 1500, og det er for få til å dekke eget behov. Norge sparer penger på å overta ferdig utdannete leger og pleiere fra Estland. Som erstatning sender vi utrangert sjukehusutstyr som humanitær hjelp tilbake. Utdanningssystemet i Estland fungerer slik at staten bestiller så og så mange ferdigutdannete fra læreanstaltene og gir statlige bevilgninger i forhold til bestillingsomfang. Personelleksporten har vært vanskelig å beregne, men nå må Estland investere i opplæring av mer helsepersonell.

Nei, den streiken som det var litt tak i, var lokomotivførerstreiken. Da den tok slutt 28. september, hadde den satt en overlegen estisk rekord ved å vare i seks dager. For dette hadde fagforeningene nøydt seg med timelange markeringer eller på det meste én streikedag. At det er blitt flere punktstreiker og streikevarsler, viser at fagorganisasjonene er blitt sterkere, de bygger seg opp til en maktfaktor. Ikke alle lokomotivførerne oppnådde 15 % lønnstillegg, slik de hadde krevd med tilbakevirkende kraft fra 1. mars 2004. De fleste fikk 10 % fra 1. oktober. Avtalen gjelder ut 2005. Streiken ble sveket ved at lokomotivførerne arbeider for

forskjellige jernbaneselskaper og tilhører tre forskjellige fagorganisasjoner. Den første dagen var bare medlemmer av én organisasjon i streik, og de utgjorde mindre enn halvparten av førerne i selskapet Eesti Raudtee. (5.10.2004, jl)

Kustøtte

I mai 2004 betalte staten ut den årlege støtta til mjølkeprodusentane, totalt 108,3 millionar eek. Støtte fekk 2626 kueigarar for til saman 101 134 kyr. Av desse var det 393 estlandskyr. Vanlege mjølkekyr vart støtta med 1065 eek, og for kyr av ekte estisk rase vart det betalt 2600 eek per dyr. Samanlikna med fjoråret hadde talet på kueigarar gått ned med 102, men det var likevel 145 fleire kyr enn sist. (EPL 8.5.04, olm)

Jordbruket

Totalt er det i Baltikum ca. 300 000 gårder som fortrinnsvis driver med melkeproduksjon. Av disse ligger 17 000 i Estland, 73 900 i Latvia og 209 900 i Litauen. Landenes territorium vokser etter hvert som vi beveger oss fra nord til sør. Likevel ser vi straks av disse tallene at det må være en enorm forskjell på størrelsen av brukene.

Før de tre statene erklærte seg selvstendige på nytt, dominerte fellesbrukene – kolkhosene. Minnet om de selvstendige bondene fra tida før tvangskollektiviseringa var i 1991 livs levende. Nå kom sjansen til å bli selveiende bønder igjen. Spesielt i Litauen gikk det for seg en voldsom oppstyking av jordbruksenhetene. Latvia kom raskt etter. Men i Estland var det politisk uenighet om hva en skulle gjøre med sovjetperiodens fellesbruk. Mens politikernes var i tottene på hverandre, gikk åra, og de fleste forstod etter hvert at små bruk ville ha vanskelig for å klare seg. Nesten av vare kom Estland utenom de problemene som tårner seg opp for jordbruket i Latvia og enda mer i Litauen. (HeSa 29.11.04, sbb)

Folk i farten

Kristin Norder Eggen fattet interesse for menneskene i den tidligere Sovjetunionen. Hvordan har de det? Hva tenker de om situasjonen før og nå? For å finne svar gjorde hun i september en reportasjereise til Tartu og Tallinn. Inspirert av romanen *Haustdansen* oppsøkte hun bokens forfatter, **Mati Unt**, som nå driver nesten utelukkende med teater og akkurat var opptatt med oppsetningen av Ibsens *Byggmester Solness* på Vainemuine teater i Tartu.

Estlands-nytt traff Kristin på den nye estiske kafeen på Sagene i Oslo. Hun opplyste om seg selv at hun er oslojente i fjerde generasjon, det forklarte vel blant annet hvorfor hun i Estland særlig viet bykulturen oppmerksomhet. På visittkortet står det "journalist og kulturnavigatør". Hun ser det som sin største skribentbragd hittil at hun en gang fikk i stand en lovforandring: Ved utvisning av kvinnelige asylsøkere fra Norge skal det tas hensyn til om de vil bli utsatt for fare eller vold i hjemlandet. (tf)

Etter den søte kløe ...

Det siste året før Estland ble EU-medlem, importerte esterne over 90 000 tonn mer sukker enn det som var skrevet inn i unionsavtalen. Nesten halvparten av dette ble tilført landet bare i løpet av april måned. Frykten for prisstigning førte til at hvert individ i gjennomsnitt tok femti kilo sukker med seg inn i unionen. Denslags er det straff for, og Estland kan måtte betale nesten en milliard eek i bot. (24.12.04 jl)

Fører kort med prøvetid

Førstegangs fører kort i Estland gjelder i to år. Innehaveren har deretter rett til å bytte det inn i et kort med varig gyldighet. Her blir det nå en innstramning i tilfelle bilføreren i toårsperioden er straffet for så

alvorlig trafikkforseelse at han har mistet fører kortet for en kortere eller lengre tid. Han må nå vente tilsvarende lenger på det varige fører kortet, (ay 26.8.04)

Vanskelig å finne fram

Mange ting gjør det unødvendig komplisert å finne fram til adresser i Estland. Terrenget stemmer liksom ikke alltid med kartet. Det ser finere ut på papiret. Mange steder mangler det gateskilt. Og hvordan i all verden kan vi vite om vi står foran det riktige huset?

Nå har myndighetene i Tallinn bestemt seg for å innskjerpe reglene. Ikke bare skal nummereringen være på plass, den skal være belyst slik at en kan orientere seg til alle tider av året eller døgnet. Den som unnlater å rette seg etter dette risikerer 6000 eek i bot. (ay, Postimees 9.9.04)

Hvem er Esther?

Esther er født 1957 i Østerrike. Hun het forresten Esther Gielge den gangen, og mange i Norge kjenner det navnet best. Hun tok en utdannelse det står respekt av: hovedfag i tysk og magistergrad i teologi fra hjemlandet, Seminar für Waldorfpädagogik fra Tyskland. Hun kunne sikkert hatt det aldeles utmerket hjemme i Østerrike. Men som eventyrlysten ungdom dro hun på Interrail og møtte blant andre en steinerskolelærer fra Bergen. Det førte til at Esther søkte arbeid i Norge og var lærer i tysk og musikk ved steinerskolen i Haugesund 1983–85 og på Hovseter i Oslo 1986–91. I løpet av disse åra ble hun veldig flink i norsk. Høydepunktet i den norske karrieren var nok elevenes framføring av Tryllefløyten, sunget på tysk. En fantastisk realisering av visjonen om å skape kunst i fellesskap!

Kanskje var ikke behovet for idealistisk virksomhet stort nok i Norge. Esther hadde hørt om sanger for frihet i Estland og dro dit i påsken 1991 for å finne ut om det var mulig å gjøre noe for steinerskolene i Sovjet. Hun besøkte skolene i Tallinn, Tartu, Põlva og Rakvere, ble kjent med situasjonen og ikke minst med menneskene.

Hun bestemte seg for å flytte til Estland. Akkurat da hun skulle hente visum på den sovjetiske ambassaden, hadde det vært kuppforsøk mot Gorbatsjov. Situasjonen var usikker, båten fra Stockholm til Tallinn var innstilt. Men hun kjøpte flybillett, og flyet landet i Tallinn 25. august 1991. På flyplassen var det fullt av soldater. Alt var grått og stusselig, folk virket ikke spesielt vennlige. Nesten hvem som helst ville snudd på hælen og dratt tilbake til en trygg og behagelig tilværelse. Men ikke Esther!

Hun bodde først hos en tysktalende estisk dame som hadde mistet foreldrene i Sibir. Det var en som kunne gi førstehånds informasjon om landets historie og om alt det estiske folket hadde gjennomgått. Esther ble værende. Hun gikk i gang med å organisere arbeidet for steinerskolene. Selv en

Esther ved datamaskinen på Concordia.

idealist trenger mat og tak over hodet. Fram til 1997 tjente hun til livets opphold ved å undervise i tysk språk og østerriksk litteratur ved den pedagogiske høyskolen i Tallinn. Så tok hun imot stillingen som lektor i tysk og leder for sosial- og humanitarfag ved Concordia International University som siden har gått sammen med Audentes.

Esther har giftet seg i Estland, med Aleksander Grünberg, og virkelig slått rot. Han er ansatt i postverket, men støtter kona i arbeidet så godt han kan. Og de to døtrene deres, på 8 og 10 år, gjennomgår etter hvert de forskjellige trinnene i steinerskolen.

Vi regner med at det blant leserne er personer som gjerne støtter det arbeidet Esther driver. De kan få kontakt med henne via e-post: esther@hot.ee eller per telefon: +372 601 3073, mobil/tlf.: +372 5660 1822.

Esther ble medlem av foreningen vår mens hun bodde i Oslo. Vi går god for henne. Dette er et seriøst prosjekt som vil være til varig gagn for Estland. Redaksjonen setter selv 1000 kroner i potten og utfordrer flest mulig til å gjøre det samme. (tf)

Livet skal leves i Estland også

Av Turid Farbregd

Katastrofen i Asia fylte oss med sorg og sjokk – og med stolthet over å være norske. Ingen er som nordmennene når det gjelder å sette skulderen til og hjelpe de svake på fote. Estlands-nytt har ofte framhevet det viktige arbeidet nordmenn deltar i til beste for sjuke og fattige i Estland. Innsatsen for gatebarna har vi også skrevet om. Vi må regne med at behovet for hjelp til slike grupper holder seg i mange år framover. Samtidig ser vi at andre behov er like viktige. Her vil vi slå et slag for steinerskolene.

Det er ikke uten videre sikkert at flertallet av lesere føler sympati for steinerskolene, for vi nordmenn har ofte mange seig-livete fordommer. Som at dette er skoler der rike foreldre plasserer sine umulige pøder som ikke gidder å gjøre lekser, eller som er for dumme til å lære noe. Det bildet har ikke vi, og det svarer ikke til det vi opplever i Estland. Av naturlige grunner kjenner vi til arbeidet gjennom Esther Grünberg. "For sine tankar skal ein leva liksom for sine andre barn," har Arne Garborg sagt. Og Esther lever for barna og for tankene. I uvanlig grad realiserer hun tankene. De fleste av oss kommer fort til kort om vi forsøker å følge hennes eksempel. Men vi kan alle gjøre noe for å støtte arbeidet for en mer human verden.

Lærerstab i Rakvere 1995, Esther i midten og elevenes vikingkunst i bakgrunnen.

Esther har bodd i Tallinn like lenge som Estland har vært selvstendig. Hun har kunnet følge utviklingen fra sovjetrepublikk til dagens samfunn fra dag til dag. Regimeskiftet hadde ingen øyeblikkelig virkning på det byråkratiske systemet i skolevesenet. For en statlig eller kommunal tjenestemann følger det alltid minst risiko med en avvisning. Det har derfor kostet seig kamp å gjennomføre ting etter nye pedagogiske prinsipper. Hva sier Esther etter å ha standget hodet mot veggen i snart 14 år?

– Du må aldri gi opp! Ting kan ta 10 eller 20 eller 30 år! Selv om vi er vant med å få avslag når vi søker om noe og har opplevd mange tilbakeslag, så har vi også klart å få til ett og annet. I Estland er det steinerskoler i Põlva, Tartu, Viljandi, Aruküla og Tallinn. Maarja skole i Tartu er for mentalt handikappede. Fysisk handikappede blir forsøkt integrert.

– Jeg har vært involvert i mange prosjekter og har møtt mange fantastiske mennesker som engasjerer seg og står på. Både venner og slektninger hjemme i Østerrike har trådt til. Mens jeg var i Norge fikk jeg mange kontakter. Folk vil gjerne gjøre noe og være med på det som er riktig.

– Det har vært ganske hektisk å ordne og organisere. Og så har jeg fått to barn – da jeg var 37 og 39 år. De ble født i Tallinn og jeg fødte med ullsokker fordi det var så forferdelig kaldt på fødestuen. Det var lite både med mat og brensel en tid etter at Estland var blitt selvstendig. Mati Sormul kom med matpakker fra Norge, innsamlet og pakket på Hovseter skole. Selv er jeg østerriksk og med en mann som er russisk ester må jo barna våre være litt annerledes. Vi hadde behov for noe annet enn akkurat det estiske skolesystemet. Å arbeide for framtida til egne barn er en ekstra spore, men jeg ville nok gjort det uansett.

– Og det er det store prosjektet som jeg alltid har tatt sikte på: steinerbarnehage og steinerskole i Tallinn. Vi har en forel-

Steinerskolens førsteklasse. (foto:eg)

dreforening som ble stiftet i 1995. Vi fikk innpass i en barnehage, støtte fra utlandet til utstyr og lærere, og vi kom i gang. Nå er det 18 barn i barnehagen. Skolen har fire klasser med totalt 28 barn. Noe av det vanskeligste er kontakten med myndighetene. Det er språket, og det er stivheten og mistroen. Vi har problemer med å finne lokaler som egner seg. Vi har små ressurser og må konkurrere med alle andre.

– Her i Tallinn har vi vært på jakt etter et gammelt skolebygg som vi kunne overta. Det skulle være mulig når skoler blir stengt fordi det ikke er elever. Siden det ikke lyktes å få noe gammelt med mulighet for utvikling, har vi bestemt oss for å bygge selv! Det er snart to år siden vi kom over et ofentlig areal som tilhørte kommunen. Det ligger ved Kase tee i bydelen Pirita. På sam-

me gate er det SOS-barneby. Bydelsleder Ülle Rajasalu i Pirita oppfordret oss til å søke om å overta tomte og bygge på den.

– Vi fikk ideer fra en antroposofisk bank i Østerrike om hvordan vi kunne motivere foreldrene til å låne skolen penger eller gi mindre summer hver måned til prosjektet. Vi har laget blanketter og sendt ut. Tilbakemeldingene har vært ganske reserverte. Vi har ikke rike mennesker i foreldrekreisen, og det er litt av et eventyr å planlegge 3–4 bygninger for barnehage, skole og verksted, samt utearealer på omtrent 20 mål. Vi satte i gang likevel, lånte det som var i skolekassa, dvs. 20 000 eek, mer var det ikke der. Det har kommet inn noen små summer og med et lån på 10 000 i utlandet har vi dekket arkitektregningen. Først bygger vi barnehagen. Den gir rekruttering for skolen. Når vi har kommet et stykke på vei, har vi håp om støtte fra fonds i Nederland og Tyskland. Men vi må klare første trinnet selv.

Dikteren Tor Jonson skriver at "lengsla bygde katedralar". Med den tro og lengsel Esther besitter, kommer hun til å bygge skolen sin. – For venner fra Norge som vil hjelpe oss, kan vi tilby gjentjenester som overnattingsplasser i Tallinn, forteller hun.

– Eller utveksling av barn, og hva vi ellers finner på av gjensidige prosjekter.

(foto:eg)

Tro det eller ei – her skal det bli skole!

Glem ikke uretten!

Det er lett å glemme urett som ikke rammer oss selv. Men det er noen som husker. Siden i oktober 2004 har 20–30 personer hver onsdag klokka 12–13 deltatt i en stille demonstrasjon utenfor den russiske ambassaden i Tallinn. De bærer plakater med tekster som "Fred i Tsjetsjenia!" og "Stans folkemordet i Tsjetsjenia!" Dette er en del av en bevegelse som har gått ut fra Lund i Sverige. Estere som deltar husker med takknemlighet hvordan demonstranter hver uke stilte opp foran de sovjetiske ambassadene i Stockholm og Washington med krav om frihet for de baltiske landene.

Menneskerettighetsorganisasjoner i Russland har kommet til at i de to siste krigene mot Tsjetsjenia har 250 000 tsjetsjenere mistet livet, blant disse 42 000 barn. Her er det ikke som i Asia tale om en naturkatastrofe og derfor er det heller ikke noen humanitar eller annen hjelp å få i et forhold som Moskva hevder er et indre russisk anliggende. På et 17 000 km² stort område holder Russland 80 000 soldater som skal ordne opp i dette "indre anliggendet". Noen hundre tusen tsjetsjenere er drevet på flukt. En del av dem bor i flyktningeleirer der sult og sjukdom herjer. Hele 70 % av barna har tuberkulose. (Eesti Ekspress 6.1.2005)

Beredskapsstyrker

Estland kommer ikke til å delta i EUs beredskapsstyrker, opplyste landets forsvarssjef, **Tarmo Kouts**, til *Eesti Päevaleht* 17. november. Inntil videre vil Estland konsentrere seg om virksomheten innenfor Nato. Med de begrensede ressursene forsvarsmakten har til rådighet, må esterne foreta et valg, og det er gjort politisk vedtak om å fortsette natosamarbeidet. I EU er det stor forståelse for denne beslutningen.

Når det gjelder beredskapsstyrker, tegnet det seg i løpet av høsten en interessant konstellasjon. Sverige, som nordisk stormakt, danner sentrum. Finland er nabo og naturlig partner. Ingen av disse to er Nato-medlemmer, men Nato-Norge skal tre inn i samarbeidet som det tredje landet. Her ønsket også Estland å bli med, noe som ser ut til å gå i orden. Et samarbeid nordover og vestover fortøner seg enda naturligere etter at Latvia og Litauen besluttet seg for å gå inn i en kampstyrke ledet av Polen.

Faktisk kan Estland, denne minste partnern i det nordiske samarbeidet, få en viktig funksjon i og med at det er den eneste av de fire som er medlem både av EU og Nato. Materielt sett er det imidlertid sterkt begrenset hva Estland kan yte, det har vært snakk om en håndfull soldater. (15.12.2004 jl)

Estonia-ulykka 10 år seinare

Passasjerskipet Estonia hadde gått på ruta mellom Tallinn og Stockholm i litt over eit år då det sende ut naudmelding klokka 1.22 natt til 28. september 1994. Ved avgangen frå Tallinn var det 803 passasjerar om bord og eit mannskap på 186, til saman 989 menneske. Frå den første naudmeldinga og til skipet sakk, gjekk det ikkje meir enn ein halv time. Berre 137 slapp frå ulykka med livet.

Sjølvsagt var det ei vesentleg årsak til ulykka at det var storm på Austersjøen den natta. Til dette kjem det faktum at skipet

ikkje var bygd for utanskjærs trafikk. Det har versert mange meir eller mindre fantasifulle rykte og mange teoriar om ulykka. Ein del av dei vart friska opp igjen hausten 2004. Som ein kan tenkja seg, er det skrive bøker og laga film om hendingane.

Overraskande nok kom det òg nye faktaopplysningar om Estonia. I slutten av november vart det kjent at skipet på fleire turar hadde frakta russisk "forsvarsmateriell" til Sverige. Samtidig vart det understreka at den lagnadstunge septembarnatta hadde ikkje skipet hatt slik last. (5.12.04 olm)

Utryg(de)t nonneliv

Det ortodokse klosteret på Kuremäe i Ida-Virumaa fylke huser 83 nonner og er det største klosteret i Estland. I sommer ble det klart at disse ifølge estisk lov ikke har rett til å benytte seg av de offentlige helsetjenestene. Ettersom nonner ikke mottar lønn, betaler nemlig ikke klosteret sosialskatt (arbeidsgiveravgift).

Oppdagelsen kom like overraskende på den estiske sjukekassa som på nonnene selv. Juridisk sett har nonnene hele tiden stått uten sosiale rettigheter, men ettersom ingen har vært klar over situasjonen, har de i praksis fått helsetrygdtenester på linje med skattebetalere. Klosteret har hvert år levert inn lister over beboerne, og nonnene har hatt estisk trygdekort. Men kortet i seg selv er ingen garanti for at trygdemedlemskapet er i orden, for helsetrygden er direkte avhengig av innbetalt arbeidsgiveravgift.

Prislappen på full helsetrygdforsikring for de 83 berørte ville komme på 230 000 estiske kroner i året – penger klosteret ikke har. Det er ikke myndighetene det står på, men heller manglende bevissthet om den spesielle situasjonen ulønnet klostertjeneste stiller enkeltpersoner i. Det katolske Piritaa-

Kuremäe klooster.

klosteret i utkanten av Tallinn har forhandlet fram en avtale med myndighetene om betaling av sosialskatt, men Kuremäe-klosterets økonomiske situasjon ville gjøre en tilsvarende avtale umulig å oppfylle.

Talskvinne for innenriksdepartementets avdeling for trosspørsmål sier til Postimees at problemet bør løses så raskt som mulig, og at en lovendring er nødvendig. Ideelle organisasjoner har i Estland lenge hatt uklare juridiske rammer for virksomheten. Konkrete situasjoner som nonner uten trygd, kan sette forgang i revideringen av et lovverk som enda er inne i en modningsprosess. (ØR, Postimees 01.09.04)

Frå stormherjingane i Pärnu

Januarstormane gjekk hardt ut over sør- og vestkysten i Estland. Den vesle øya Kihnu vart temmeleg rasert. Elles var Pärnu ille ute då vatnet steig tre meter over det normale. Mellom anna vart soldatar sette inn i evakueringsringa av folk i dei mest utsette delane av byen. (12.1.05 olm)

Julefly og gullsponsorer

SAS Braathens julefly gikk til Tallinn 11.–12. desember og ble en suksess også i 2004. Utenom flyet som brakte med seg ca. 80 personer i tillegg til last, hadde de ansatte i SAS Braathens samlet så mye gaver at det ble fire fulle vogntog som var sendt i forveien. Sendingen inneholdt alt mulig: klær, sko, soveposer, tegne- og skrivesaker, sykler, rullestoler, barnevogner, matvarer, godterier, julepresanger, osv. – alt gitt av SAS Braathens ansatte og deres sponsorer. Juleflyet er det 15. i rekken, og har siden 1988 gått til forskjellige destinasjoner – de to siste har gått til Tallinn. Aksjonsleder Karsten Midtun har vært med fra starten, og var en av de to SAS-pilotene som unnfanger ideen om juleflyet til vanskeligstilte i Estland.

Etter besøk hos de forskjellige mottaker-

ne av hjelpesendingene var alle samlet til en festaften på Radisson SAS hotell i Tallinn hvor gamle vennskapsbånd ble fornyet og nye knyttet.

Aksjonen fikk stor medieoppmerksomhet i Estland, og i ettertid kunne vi lese på Tallinn bys hjemmesider at Karsten Midtun under en høytidelighet i Estonia teater 23. desember ble tildelt diplom som *Kuldsponsor* (Gullsponsor) av Tallinn. Den tittelen tildeles fysiske eller juridiske personer som i løpet av året har støttet formål i Tallinn med mer enn 100 000 kroner. Av disse var Midtun på en klar førsteplass, med støtten til en verdi av 5,5 millioner estiske kroner (ca. 2,8 millioner norske kroner).

Mange nordmenn er engasjert for å hjelpe de svakerestilte i Estland, og noen av

dem har holdt på lenge og samlet inn store summer. Innsatsen går ikke upåaktet hen. Også tre norske kvinner, alle medlemmer av Norsk-estisk forening, ble denne gangen æret med gullsponsortittelen: Solveig Bergsland fra Ålgård, Solveig Nerhoel fra Oppdal og Wenche Lunde fra Oslo. De har særlig støttet arbeidet for gatebarna og sosialarbeidet som Betel-kirken (*Peeteli kirik*) driver. I tillegg til den betydelige økonomiske støtten de har bidratt med, har de blant annet organisert sommerleirer for estiske gatebarn i Norge.

Fra samlingen på Radisson SAS hotell i Tallinn. Fra venstre Karsten Midtun, SAS Braathens flykaptein, i ivrig samtale med Marika Jahilo, reklamesjef i avisa Postimees, og Juhan Haravee, Estlands ambassadør til Norge.

(foto: Berge)

Tallink på offensiven

Det estiske passasjerbåtselskapet Tallink overtar stadig større deler av trafikken mellom Tallinn og Helsingfors på bekostning av de finske Silja Line og Viking Line. På Tallinks båter er det totalt mer enn dobbelt så mange plasser som hos de to nevnte finske selskapene til sammen på denne strekningen. Suksessen har gitt blod på tann. Allerede har Tallink bestilt et nytt passasjerskip som blir selskapets hittil største. Det skal ha plass til 2800 passasjerer og 1130 meter kjøretøyer. Avtale om bygging ble underskrevet med Aker Finnyards i oktober, og skipet skal leveres våren 2006. Prisen er 2,6 milliarder EEK.

Som kjent går Tallinks passasjerskip også mellom Estland og Sverige. Der trafikkerer nå Victoria I og Regina Baltica. Meningen er til sommeren å sette inn Romantika her i stedet for Regina Baltica slik at det blir to likeverdige skip på strekningen.

Mindre vellykket var forsøket med ferja Fantaasia i rute mellom Tallinn, St. Petersburg og Helsingfors. Russerne fordoblet havneavgifta og det var problemer på grunn av visumbestemmelsene mellom Russland og de to EU-landene Estland og Finland. Dessuten er vinteren alltid en slapp periode på Finskevik. Er det kaldt nok, kan det bli store ishindringer. Fantaasia ble derfor tatt ut 2. januar og skal trafikkere på Middelhavet. Om noen måneder vil Tallink vurdere om de skal gjøre et nytt forsøk på trepunktsruta rundt Finskevik. (5.1.05, ay)

Politisk skoletur?

Et tilstrekkelig antall utenlandske observatører stille opp og Ukraina fikk ved andre forsøk valgt en ny president. Også nasjonalforsamlingene rundt om så et ansvar. Av Estlands 101 parlamentsmedlemmer drog 26 for å påse at valget gikk riktig for seg, dvs. at russerne og de russlandsvennlige ikke skulle få anledning til å bedrive valgfusk. Det er et interessant fenomen at de vi sympatiserer med aldri jukser.

Parlamentet i Latvia, som ligger et hakk nærmere Ukraina, sendte 5 representanter, og Litauen, som ligger enda nærmere, sendte 6. De alltid nøkterne finnene sendte én – 1 – representant for Riksdagen. (ay)

En kalkun å plukke

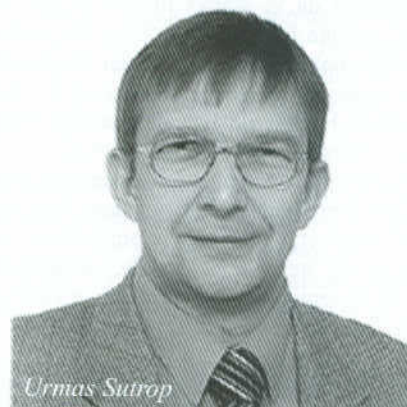
En travel førjulstid er det stort behov for isesongarbeidere. Fra Estland drog 187 personer til Irland for å delta i kalkunslaktning og -pakking. De kunne rapportere om hardt arbeid 11 timer per dag i tre uker. Kalkunene skulle renses, fryses, pakkes og sendes ut til butikkene. Kalkunene kom seilende på løpende bånd. Bare i begynnelsen gikk båndet litt langsommere så esterne fikk tid til å bli vant. Mange av esterne forsøkte å maksimere fortjenesten ved å ta med seg mat hjemmefra – hermetikk og brød. En nettofortjeneste på 15 000 eek var etter estiske forhold bra lønn, så det kan bli rift om de irske arbeidsplassene når det nærmer seg jul igjen. (ay 29.12.04)

Mer å verne

To estiske objekter ble i 2003 satt på UNESCOs liste over verdens kulturarv. Det var kulturen på den lille øya Kihnu og sangfestivalene. Det har gitt mersmak, så kulturdepartementet satte i høst i gang arbeidet med en presentasjon av setufolkets kulturtradisjon. (Pm 13.10.04, jv)

Sørestisk som regionalspråk?

Estlands-nytt nr. 1, 2004 hadde ein rapport frå konferansen om språk og identitet i Sør-Estland. Eit av spørsmåla som vart drøfta der, var kva juridisk status det sørestiske språket skulle ha. Dette blir diskutert vidare av ein statleg ekspertkomisjon. Den skal under leiing av kulturminister **Urmass Paet** m.a. vurdere om det er tilrådeleg å gi sørestisk status som regionalspråk og dermed rett til vern som språkleg minoritet.

Urmass Sutrop

Emnet set sinna i kok på fleire frontar. Det er viktig å avgjere om det gir meining å snakke om eit eige språk framfor ein dialekt. Det gjer det ikkje, seier i alle fall direktør for Instituttet for estisk språk, **Urmass Sutrop**. Han hevdar at det dreier seg om sørestiske dialektar innanfor det estiske språket, og er redd russiske interesser kan utnytte ein eventuell minoritetspråkstatus til å undergrave den posisjonen estisk har som einaste statsberande språk. Han meiner vidare at det å definere sørestisk som eige språk, samstundes ville definere sørestarar som ikkje-estiarar. Kommissjonsmedlem og ekspert i europeisk rett, **Mart Nutt**, er ikkje samd i dette. Slik han ser det, er det opp til kvart land å definere dei språklege tilhøva sine, og det treng ikkje å fungere på same måten alle stader. Som døme dreg Nutt mellom anna fram bokmål og nynorsk i Noreg.

Sulev Iva, ordboksforfattar og tilsett ved Võru-instituttet, tykkjer at det er viktig å få juridisk vern. – I dag står sørestisk utan noka støtte i lovverket. Samstundes har vi ein sosiolingvistisk situasjon som tilseier at dialektar ikkje kan overleve i eiga kraft, seier Iva til Estlands-nytt. (ØR)

Interesse for dialektane

Etter initiativ frå den allsidige kulturpersonen **Mark Soosaar** blir det frå årsskiftet laga sendingar på kihnudialekt i Pärnu-studioet til den estiske rikskringkastaren Eesti raadio. Innslaga, som i prinsippet skal vera daglege nyhendesendingar, blir sende på den populære Vikerraadiofrekvensen. Dermed kan alle som skur på radioen til rett tid om morgonen høyra vèrmeldingar, oppdateringar om skipstrafikken og fargerike hendingar frå Kihnu og naboøya Manija, alt på syngjande Kihnudialekt. Røystene som presenterer stoffet for lyttarane, tilhøyrrer to jenter frå Kihnu som er elevlar ved vidaregåande skule i Pärnu. (6.1.05, olm)

Estisk i Vilnius

President **Arnold Rüütel** var i oktober på statsbesøk i Litauen og hadde med seg undervisnings- og vitenskapsminister **Toivo Maimets**. I denne forbindelse ble den estiske avdelinga ved universitetet i Vilnius offisielt åpnet. Faktisk kom undervisningen i gang allerede i undervisningsåret 2002–03. Den estiske staten bidrar selv til prosjektet og har sendt **Tiina Kattel** til Vilnius som lektor i estisk språk og kultur. I høst fikk hun 16 nye studenter som kombinerer litauisk og estisk. Det høres litt rart ut ettersom språkene er helt forskjellige, men for så vidt er det riktig og viktig å konsolidere det egne for å forstå det fremmede bedre. (jv, okt 2004)

En liten statusrapport fra Tallinn

Av Ann-Elin Slettahjell

Som mange vet ble Task Force -prosjektet (Task Force on Communicable Disease Control in the Baltic Sea Region) avsluttet 5. juli. Huset står ferdig, og det er blitt riktig fint, synes vi. Personalet er stolt av sykehuset og de er glade for å jobbe her. Men det er mye som mangler på at standarden er god på forskjellige nivåer og områder.

Lovisenberg Diakonale Sykehus i Oslo er på banen med et ADL-prosjekt, dvs. dagliglivstrening for slagpasienter. Vi venter det andre besøket fra Lovisenberg i morgen. Det kommer et slagteam med fysioterapeut, sykepleier og hjelpepleier. De skal være i avdelingen til fredag. De skal være med i stell og veilede personalet. Dette er vi glade for. Det trengs så inderlig at noe blir gjort for slagpasientene. De har ikke mange tilbud og passiviteten er stor. Menneskesynet her jobber vi med, det skal endres til helhetlig, og det tar tid.

Sjefssykepleier og sjefsfysioterapeut fra

Lovisenberg kommer onsdag. De skal prøve å måle endringene, de har utarbeidet et måleinstrument, og det blir spennende! Vi trenger måleinstrumenter i slike prosjekter.

Vår kjære Ingeborg psykolog har vært her denne uken. Hun er kjempedyktig. Takk til Knut F. som fant henne på sommerleiren på Langedrag i 2003. Hun er en gave til huset her og til oss. Hun får god kontakt her, er åpen og ærlig, og kaller en spade for en spade. Jeg har fått masse hjelp av Ingeborg. Denne uka da vi startet med lederkurset, var vi ganske leie begge to. Går det framover i det hele tatt når det gjelder endringer i organisasjonen? Vil personalet være med på dette? Forstår de hva det handler om? Masse spørsmål satt vi med i starten.

Uka har gått, og mange prosesser er i gang. Det har vært både sinne og tårer, men da kurset var over, var alle enige om at her skjer det ting, og her vil vi fortsette. Kulturfor-skjeller og tenkning sitter dypt, dypere enn vi hadde tenkt, men nå tror vi på endring.

Fra utdelingen av vitnemål til ansatte på Diakonisykehuset. Fra venstre Ann-Elin Slettahjell, hygienesykepleier Bjørg I. Normann fra Lovisenberg, Åse Snøtun, forstanderinne MSH, og Harald Siem fra helsedepartementet i Oslo.

Fredag morgen hadde vi sykepleiermøte der det ble fokusert på faglig dyktighet. Jeg tror at når vi nå har etablert ledergruppen og lederne tar ansvar, så blir det mye morsommere å jobbe her og endringene skjer på flere nivå. Vi skal lage "regler" for mot-tak av studenter /elever på mandag. Regler er noe de liker godt i dette systemet. Vi har snakket igjennom dette og de ser nå at det kan være godt å ha et arbeidsredskap.

Når det gjelder rollemodellene, så var de også kommet til et punkt der spørsmålet var: Hjelper dette noe? Vil de dette? Vil personalet jobbe sammen med rollemodeller? Dette er også nå tatt opp og overraskelsene er store på begge sider. Det som har vært problemet, er at ansvaret hele tida har sittet hos én person. Nå blir ansvaret fordelt, og vi hjelper dem til å se ansvaret og ta det.

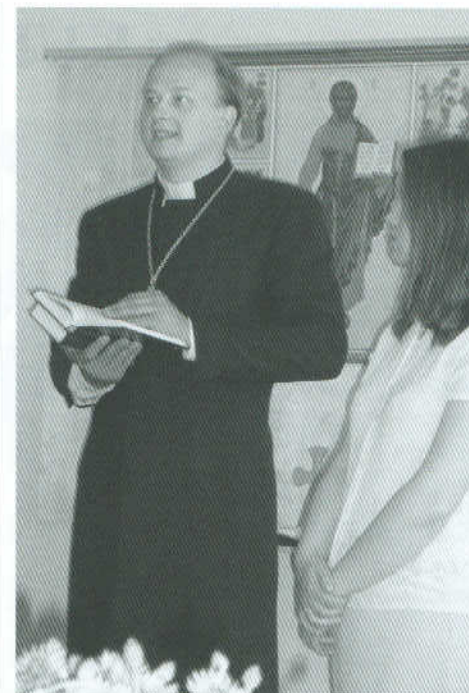
Dette er endringsledelse på sitt beste. Endringsledelse er vanskelig overalt, og ikke lettest her i dette gamle systemet. Men vi er optimister. Ingeborg ønsker å fortsette neste år, for nå skjer det noe, som hun sier. Takk til Ingeborg.

Det er viktig nå å fokusere på hva sykepleie er og hvor ansvaret ligger. Sykepleierne må settes i stand til å ta sykepleiefaglig ansvar. Denne prosessen er gøy, men kan til tider kreve litt mer tålmodighet enn det som finnes i eget sinn.

Marit L. kommer i kveld. Hun driver og jobber med sosialarbeideren for å aktivisere pasientene. Hun er i gang med silkemaling og har allerede solgt kort med silkemaling for mer enn 3000 EEK. Helt fantastisk! Dette hadde de ikke noen tro på her, men nå ser de at det går an. De selger kort til pårørende og til gjester fra Norge. Kortene koster 15,00 NOK, og pengene skal gå til ståltraller.

I morgen, mandag, skal vi ha møte med sosialarbeider Jutta, og Marit skal starte opp til faste tider på avdelingene med aktiviteter. Det er godt å gjøre noe annet enn å kaste ball hver dag.

Hygienen er bedre, lukta er borte, pasientene blir vasket til en viss grad. Rengjører-

Sykehusprest Tanel Ots under avslutningen av Task Force -prosjektet 5. juli 2004.

ne vasker reint og kjøkkenet er topp. Det er masse å glede seg over. Så spør vi oss selv: hvilke krav har egentlig det estiske folket? Er det våre krav som er viktig?

Vi har en pårørende som kommer hver dag og mater sin mor. Han hilste jeg på en dag, og han var så fornøyd over at mora fikk være her på dette gode sykehuset. Dette må være det beste sykehuset i Europa, mente han. Flott tilbakemelding, men estere flest ser nok ikke behovet for god sykepleie enda. Vi får bare fortsette i tro på at dette skal vi, for det tror vi. Be for oss, det trenger vi!

Tallinn, 31.10.2004.

Hilsen "nonnene i Tallinn".

Er du interessert i kort fra diakonisykehuset, så tar Marit Laderud imot bestilling: tlf. 61256936, mob. 99276345, og i Estland +372 5396 9565.

KULTUR

Jakob Tamm (1861–1907) kom frå Nõo kommune eit par mil frå Tartu. Familien hans arbeidde på eit lokalt gods. I 1881 fullførte han lærarutdanninga ved den russiskspråklege lærarskolen i Tartu med utmerkte karakterar. Han var særleg interessert i russisk og tysk litteratur og estisk folkedikting, og han vart kjent som ein svært dyktig litteraturlærer. Som forfattar skreiv han songar og dikt. Særleg framstående var han som episk lyrikar med utgangspunkt i folkeminne og folkedikting. Han gjenskapte fleire estiske folkeeventyr i verseform. Tamm skreiv

Jakob Tamm.

mykje for born, og skilde seg ut frå den samtidige barnelitteraturen med livsnære skildringar i staden for den tradisjonelle moralismen. Han var òg ein verdsett omsetjar, og gjendiktingane hans av dei klassiske fablane til russaren Ivan Krylov vart ein del av den estiske litteraturarven.

Motiv som gjekk att i diktinga hans var nådeløysa og havesjuka til dei tyske godsherrane og lakeiane deira. Diktet Trælesteinen (*Orjakivi*) byggjer på ei segn knytt til ein særeigen stein som turistar den dag i kan sjå ikkje langt frå Tõrva i Valga fylke i Sør-Estland.

Jakob Tamm: Trælesteinen

Litt unna Helme-godset ved landevegens rand står ein stein så stødig på grøftkantens sand.

Og når ein framand vandrar stoppar for å sjå eit sete-merkje ser han i harde steinen grå.

Han kallast trælesteinen det namn han enno ber; og slik går saga om han som folkemunn fortel:

Ein træl på Helme-godset reint frå vitet gjekk og frå dei slemme sveper rømde han sin veg.

Miskunn fanst det ikkje hjå futen, streng og hard han søkte kvile ute slik hans siste krefter bar.

Ein lekam full av flengjer, svepefår og blod han lengta berre etter ein stad å døy i ro.

Som kreftene tok ende og føtene gav opp, stod harde, kalde steinen framfor den slitne kropp.

Og der på denne steinen seg sette mannen ned så han kunne møte døden der, i fred.

«Å, den fæle futen!» skreik det innanfrå. «Og hjarta hans som steinen eg no har sett meg på!»

Men, å sjå, eit under hende der og då. Han kjende rett som var det ei pute han satt på.

Famlande, i ørske strauk tanken hugen hans: «Og eg som trudde miskunn no ikkje lenger fanst.

Men når ein slavedrivar gjer hjarta sitt til stein, gjer steinen sjølv seg tvrt om god og mjuk og rein.»

Og som han hadde tenkt det, ned seig hovudet. Å, så søt var svevnen som kom og gav han fred.

Og då leitelaget omsider trælen såg, dei lyfte kalde liket frå steinen der det låg.

Men ikkje ville undring nokon ende få, eit sete-merkje var det i harde stein å sjå.

Gjendikting ved Øyvind Rangøy

Trælesteinen.

Estisk avdeling på Det flerspråklige bibliotek

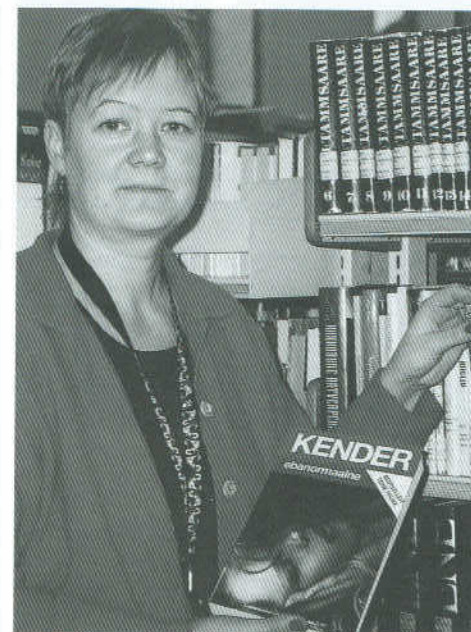
For estere i Norge er det ingen grunn til å glemme kulturen eller språket. På det flerspråklige bibliotek (DFB) i Oslo finnes det litteratur på estisk. Du får tak i bøkene ved å henvende deg til biblioteket der du bor. Du kan bestille fra ei lang liste og velge fritt blant klassikere og nyere navn. Ønsket ditt blir fra det lokale biblioteket formidlet videre til Det flerspråklige bibliotek, og du får de bøkene du ønsker i løpet av få dager – så sant de ikke allerede er utlånt.

Estlands-nytt tok turen til Det flerspråklige bibliotek i desember og fikk en orientering av spesialbibliotekar Päivi Särkelä. Hun kommer opprinnelig fra Finland, men har i mange år bodd i Norge og arbeider på DFB som er tilknyttet Deichmanske bibliotek, det kommunale biblioteket i Oslo. Päivi har ansvaret for en hel rekke språk, blant disse estisk og finsk. Da vi møtte henne før jul, holdt hun akkurat på med å katalogisere de sist innkomne bøkene fra Estland. På nyåret vil dette arbeidet være ferdig og bøkene tilgjengelige for kundene.

– Vi har ca. 600 titler for voksne og 150 titler for barn på estisk i dag, forteller Päivi.

– Samlinga inneholder såvel klassikere som samtidslitteratur, med vekt på den nyeste litteraturen, en del populærvitenskapelige bøker og det vi har klart å fange opp av norsk litteratur oversatt til estisk. Der konkurrerer vi med Nasjonalbiblioteket som i motsetning til oss ikke driver utlån. Anskaffelse av estisk litteratur oversatt til norsk er en oppgave som andre bibliotek enn DFB tar seg av.

– Det eksisterer en utvekslingsavtale mellom Statens senter for arkiv, bibliotek og museum (ABM-utvikling) – og nasjonalbibliotekene i de baltiske land. Det flerspråklige bibliotek nyter godt av denne ordninga og får tilsent bokpakker på estisk én til to ganger i året. Bøkene vi får er stort sett skjønnlitterære verk. I det siste har vi dessverre ikke mottatt barnelitteratur. Jeg

Bibliotekar Päivi Särkelä viser fram den estiske avdelinga. Samlede verker av Anton Hansen Tammsaare på hylla og en moderne roman av Kaur Kender i hånda illustrerer spennvidden. (foto: tf)

vet ikke om det er noe å gjøre med det. Barna er en viktig lesergruppe. Særlig er bøker viktige for barn som bor langt borte fra språkmiljøet sitt. Det hjelper dem å holde språket sitt ved like. Det er ikke på budsjettet vårt satt av midler til innkjøp av bøker på estisk, så vi er avhengige av de gavene vi får.

– Bøkene blir katalogisert her hos oss og deretter distribuert til folkebibliotekene i hele landet. De som ønsker å låne bøker, henvender seg til sitt eget lokale bibliotek som formidler lånet til kunden. Vi lager lister over bøkene, og listene kan du finne på www.dfb.deichman.no, bibliotekets hjemmeside. Tilvekstlister legger vi ut etter hvert som vi katalogiserer nye bøker. ■

frå side 1 Korleis estarane fekk språket

Den uralske språkfamilien har ei hovudgrein som heiter finsk-ugrisk, og der finn vi mellom anna ungarsk, samisk, finsk og estisk. Ei grein av desse, som omfattar nokre nærskyldte finsk-ugriske språk rundt Austersjøen, kallar vi austersjøfinsk. Her finn vi både finsk og estisk, saman med fleire små språk som i dag er trua av utrydding.

Den estiske emeritusprofessoren og språkmannen **Huno Rätsep** (f. 1927) har skrive ein kjend artikkel om korleis estisk vart til. Der viser han utviklinga frå eit sams austersjøfinsk språk som vart tala for

Huno Rätsep.

om lag to tusen år sidan og fram til moderne estisk. Detaljane i framstillinga ville krevje ein del plass, men nokre av hovudpunkta kan vi nemne.

Austersjøfinsk delte seg først i tre hovudmålføre: ei nordleg, ei austleg og ei sørleg gruppe. Estisk stammar liksom det vesle utryddingstrua språket livisk, som blir tala av nokre få personar i Latvia, frå den sørlege gruppa. Denne gruppa delte seg igjen fort i tre. Livisk gjekk sin eigen veg, og i tillegg oppstod det store dialekt-skilnader mellom nordestisk og sørdestisk.

Om vi skal nemne nokre endringar som deretter kom til, og som vi finn att i all estisk, men ikkje i finsk, kan vi først ta bortfallet av vokalar, og dermed av stavingar. Etter måten det skjer på, kallar språkfolk det anten for apokope eller for synkope. Med apokope har estisk fått ord-

former som *laps* (barn) og *mets* (skog) der det på finsk heiter *lapsi* og *metsä*. Synkope er vokalbortfall inne i orda. (Vi nemner at begge typar bortfall finst i mange språk. I store delar av Noreg seier folk å *kast*, og vi skriv *støvlar* (ikkje 'støvelar'). Slike bortfall gjer at estiske ord gjerne er tydeleg kortare enn tilsvarande finske. Ein annan viktig overgang var palataliseringa, som vil seie mjuk uttale av visse konsonantar. Uttalen er eit slags overføring frå ein *i* eller *j* som sidan kan ha falle bort. Orda *palk* (bjelke) og *palk* (lønn) har såleis ulik uttale fordi dei er apokoperte former av tidlegare 'palki' og 'palka'. (Lydleg sett har vi også palatalisering i norsk, jf. trøndsk 'hainnhoinn i bainn'.) Då desse og andre særutviklingar var førte til endes – saman med ein god del utskifting i ordtilfanget – hadde estisk alt fjerna seg frå finsk (om lag like langt som norsk frå islandsk).

Ein annan viktig faktor i utviklinga av estisk er påverknaden frå framande språk. Særleg har tysk påverknad hatt mykje å seie. Den finn vi både i form av lånord, omsetjingslån og konstruksjonar. Mellomlågtyisk åleine har gitt om lag 15 % av det grunnleggjande ordtilfanget i moderne

Likskap og skilnad

finsk	estisk	norsk
yksi	üks	ein, ei, eitt
kaksi	kaks	to
kymmenen	kümme	ti
sina	sinä	du
metsä	mets	skog
metsässa	metsas	i skogen
hyvä	hea	god
palkka	palk	lønn
koulu	kool	skole
rouva	proua	frue
puhelin	telefon	telefon
lääkäri	arst	lækjar

estisk. Reknar ein i hop alt av germanske lån, utgjer dei over 40 %. I enno eldre tid veit vi at dei baltiske språka (som både latvisk og litauisk stammar frå, og som er indo-europeiske språk utan skyldskap til estisk) òg har stått for viktig påverknad i form av lånord.

På 1800-talet hadde alle dei estiske dialektane funne si form, men skriftspråket var framleis lite standardisert. Den nasjonale oppvakninga kombinert med betre utdanning for vanlege folk førte til at desse skilnadene i dag på langt nær er utjamna. Moderne estisk er eit temmeleg normert skrift- og talemål som i hovudsak byggjer på målføre frå det sentrale Nord-Estland. Estisk med om lag ein million brukarar er det minste av dei tre finsk-ugriske språka som har status som offisielt språk i ein sjølvstendig nasjonalstat. Dei to andre er finsk og ungarsk. Eit trist faktum er det nok òg at desse tre er dei einaste som ser ut til å ha nokolunde sikre framtidsperspektiv.

Dette var eit språkvitskapleg svar på spørsmålet om kor estisk kjem frå. Eit anna svar finn vi i ei legende om "språk-koking". Legenda er nedskriven midt på 1800-talet av den estiske legen og litteraten **Friedrich Robert Faehlmann** (1798–1850).

Menneska hadde aukast og dei første bustadene hadde vorte for tronge, mest av di folk ikkje kunne semjast med kvarandre. No ville Vårherre at dei skulle breie seg ut over jorda, og han leidde kvart folkeslag til sin særskilde bustad. For å gjere dei meir framande for kvarandre, gav han kvart folk eigne lyster, skikkar og språk og namn. For å få til dette valde han ein dag då alle skulle kome til Blåfjellet, òg kjend som Kjeleffjellet, for ta imot eigenskapar, namn og språk.

Vatn og eld er fiendar, baa freistar å gjere ende på einannan. Om nokon lét den eine sigre, gir ikkje taparen seg utan motstand. De har høyrte og sett korleis vatnet som pinest i kjelen først klynkar og klagar med ynkelege kvin, før det samlar kreftene og brusar av all makt. Dette gjorde Vårherre,

Friedrich Robert Faehlmann.

for av lyden og rørslene vatnet lagar når elden piner det, ville han gi kvart folk sitt språk, namn og lynne.

Vårherre tok til å gjere klart alt tidleg om morgonen, så kvart folkeslag skulle få sin del. Han fyra godt opp, og stilte opp gryta med vatn i. Han var knapt ferdig med dette då eit folkeslag alt var der på plass, ivrige, raske og opplagde. „Sjå der ja, de er tidleg oppe, de er eit folk eg har hugnad i! Men det kokar ikkje i kjelen enno; kva skal eg gjere så de blir nøgde? Eg vil ikkje hefje dykk. De lyt kalle dykk det første folket mitt, og mitt eige språk får vere språket dykkar.”

Difor har det estiske folket æra av å kallast Vårherres fremste folk, tale hans eige språk og vere fri for alle eigenskapar som Gud meiner er styggelege og ei bær for menneska. Etter den avgjerda gjekk estarane heim, heidra av alle.

Dermed har vi to versjonar av tidleg estisk målsoge, og lesaren kan sjølv avgjere kva versjon ho likar best. Det høyrer med til legenda at ikkje alle folk var like tidleg ute som estarane, og verst gjekk det med latviarane. Dei kom reint for seint og fekk berre det Vårherre skrapa i hop av restar i botnen på kjelen. ■

från s. 44 *Estnisk utrikespolitik*

Selters (estnisk utrikesminister 1939) egen version gick ut på att han fick en inbjudan till Moskva för att skriva på ett handelsavtal och att det sovjetiska kravet på baser i Estland oväntat framfördes när han väl var i Moskva. I verkligheten bad Selter själv om en invitation till Moskva, väl medveten om vad som skulle komma, i avsikt att därigenom få ett bättre avtal om baserna. Hade den estniska regeringen valt en annan strategi hade man förmodligen kunnat fördröja avtalet om baserna någon tid.

Ett sådant positivt intryck av Ilmjärvs arbete förstörs dock av hans insinuanta stil där så gott som alla estniska politiker förutsätts ha orättfärdiga motiv för sitt handlande. Och ibland skriver Ilmjärv saker som man undrar om han verkligen menar. Sålunda skriver han om reaktionerna på överenskommelsen om de sovjetiska baserna: "Arbetare, aktiva i fackföreningar, personer med vänsterideologi och kommunister som hade lidit under autoritärregimens repressioner, var positiva till paktens". Med "repressioner" menas i det estniska språkbruket vanligen deportationer till Sibirien eller åtminstone att man blir uppsagd från ett (bra) arbete av politiska skäl. Och enligt vad Ilmjärv skriver är alltså "arbetarna" i Estland "represserade" under andra hälften av 1930-talet, en ekonomiskt framgångsrik tid i Estland. Ännu värre är det med bönderna: "merparten av bondebefolkningen hade vanligen ingen erfarenhet av regeringens repressioner och begrep inte dess in- eller utrikespolitik". Bönderna var tydligen så pass dumma att de inte begrep politik, men åtminstone en del av dem var också "represserade". Saken är inte stort bättre med "borgarklassen" som enligt Ilmjärv "var glada över handelsavtalet med Sovjet som erbjöd borgarklassen möjlighet till ökade inkomster". Detta är alltså inte ett citat från 1970-talet utan någonting som en historiker publicerar av fri vilja år 2004! Tyvärr leder hans sätt att använda begrepp som arbetare, bönder och borgare helt klart

tanken snarare till 1970 eller möjligen 1800-talet än 2000-talet.

De mest kontroversiella – och omfångsmässigt dominerande delarna av Ilmjärvs arbete – handlar om Konstantin Päts och den sovjetiska aggressionen 1939-40. Ilmjärv visar att Päts – som under 1920-talet var verksam som affärsman och starkt intresserad av handel med Sovjet – hade ganska täta förbindelser med den sovjetiska ambassaden. År 1930 gick han – enligt dokument i ryska arkiv – med på att, mot en mycket frikostig honorar, verka som juridisk konsult vid den sovjetiska handelskammaren. Ilmjärv lyckas visserligen inte dokumentera några utbetalningar, men det verkar troligt att någon summa betalades ut år 1930. Ilmjärv gör vad han kan för att påvisa dels att kontakterna mellan Päts och Sovjet skulle ha fortsatt, dels att Päts kontakter med den sovjetiska ambassaden hade betydelse för hans beslut senare, vid maktövertagandet 1933 och 1939, utan att lyckas bevisa någonting alls. Han för också resonemang om alternativa förhållningssätt under den kris som rådde från hösten 1939 till sommaren 1940 och menar att Estland, om regeringen hade fört en annan politik, hade kunnat bevara landets självständighet. Läsaren begriper dock inte hur detta skulle ha gått till. Däremot har han möjligen en poäng i att man borde ha protesterat klarare mot den sovjetiska ockupationen sommaren 1940. Vi vet naturligtvis inte hur den sovjetiska reaktionen, och utvecklingen därefter hade blivit, men den estniska självkänslan i dag hade kanske varit bättre.

Reaktionerna på Ilmjärvs bok har blivit blandade, flera historiker av facket underkänner stora delar av hans resonemang, men pressreaktionerna har till stor del varit positiva. I flera debattartiklar har Päts pekats ut som förrädare och förmodligen tror många tidningsläsare att så kan ha varit fallet. Ilmjärv själv har dock inte vågat föra fram någon sådan beskyllning, och har absolut inte lyckats göra detta troligt. (AR nov. 2004)

Estisk kafé og konditori i Oslo

Siden mai 2004 har Kafé Kakefabrikken vært i virksomhet i et koselig lokale på hjørnet av Hammergata og Maridalsveien i Oslo. På samme adresse hadde det vært konditori før, men det hadde vært stengt i en årrekke. Så kom det noen driftige damer fra Estland og fikk sving på sakene.

Katrin Kõluvere har bodd bare knapt et år i Norge. Hun kom til Oslo sammen med den norske ektemannen, Erik Bergen, som er medeier i kafeen. Den tredje i kompaniskapet er Svetlana Malkova. I perioder hjelper Katrin Aedma til med kundebetjeningen. Hjelp behøves, for stedet holder åpent 10–19 alle dager i uka.

– Vi lager alle kaken selv og introduserer estiske konditorvarer, forteller Katrin eierstolt. Dette forklarer samtidig den innbydende duften som slår imot oss. Katrin syns norske konditorier har et ensidig utvalg fordi de bruker de samme leverandørene. I Estland er det mer variasjon. Etter hvert som varene hennes blir kjent, opplever hun at det kommer bestillinger på estiske spesialiteter, så nordmennene er ikke helt håpløse i kakeveien.

Inne på kafeen møtte Estlands-nytt pensjonisten Rolf Martinsen fra Bjølsen over en duftende kopp kaffe. Bedre kaffe får en ikke i Oslo! Martinsen stikker innom hver dag og har smakt seg gjennom flere av de lekre kaken. Favoritten er cappuccinokake, men innimellom lar han seg friste av andre spesialiteter. Det er nok å velge i – bringebærbløtkake, sjokoladejordbærkake, sacherkake, tiramisu osv.

Utvalget omfatter også alle slags småkaker, eller "cookies" som det står ved mange av varene. Da vi var innom i desember, satte julebaksten med pepperkaker i alle fasonger et sterkt preg på utvalget. Katrin opplyser at nordmenn er svært tradisjonelle i kakevanene, så bløtkake og marsipankake og napolconskake ble straks etterspurte varer. Nå har hun i tillegg fått innarbeidet en del estiske spesialiteter.

Til disse spesialitetene må vi vel regne utvalget av fylte pannekaker. De fins både i salte lunsjutgaver til 35 kroner og i søte dessertvarianter til 25 kroner. Bagetter og minipizza har like ens funnet sin plass på menyen. Med det aller første vil Kakefabrikken tilby "dagens suppe".

Stikk innom Hammergata 1 om du er i Oslo. Vil du bestille noe fra Kakefabrikken, er telefonnummeret 47 41 46 41 eller 90 76 79 00. Brødet deres er også fantastisk godt. Foreløpig baker de ikke estisk rugbrød, men den dagen kan nok komme. (tf)

Estiske kakedamer: Katrin Kõluvere og Katrin Aedma.

Kulturformidlaren som potet

Kjell Fredrikson (56) er norsklektor ved Avdeling for skandinavistikk (Skandinavistika osakond) ved universitetet i Tartu. Han er ein cand. mag. som gjennom livet har samla seg mange fag i fagkrinsen – mellom andre både finsk og norsk. Det kan kome godt med, for som einaste nordmann ansvarleg for norskundervisninga blir han som ei potet – han må brukast til det meste. Tekst og foto ved Øyvind Rangøy.

Sidan byrjinga av 90-talet har det vore mogleg å studere norsk i Tartu. Saman med svensk og dansk har det vore eitt mogleg hovudemne for filologistudentar. Avdeling for skandinavistikk held til i det nye språkhuset, Babel, som delvis er utbygd med nordisk støtte. For eit så marginalet språk som norsk trass alt er i Estland, er det inga enkel oppgåve å halde oppe eit sikkeleg fagmiljø. Det meste av tida har avdelinga hatt hjelp av ein lektor frå Noreg. Sidan hausten 2003 er det Kjell Fredrikson som har passa på at det finst noko ekte norsk på norskstudiet. Han er sendelektor, det vil seie at han er tilsett av utanriksdepartementet i Oslo for å undervise i norsk ved eit utanlandsk universitet.

– Formelt er eg ikkje ferdig utdanna lektor, men eg har ganske lang erfaring frå skuleverket. Eg har arbeidd både i grunnskulen, i vidaregåande skule, på folkehøgskule og med vaksenopplæring. Eg har òg vore reiselærer i Finland i to periodar og vitja alt frå universitet til grunnskular. Der snakka eg om Noreg på norsk, stort sett i finsspråklege klassar der eg vart nytta som motiverande faktor i svenskundervisninga. Prinsippet var at om du kan svensk, så kan du norsk òg.

No er Kjell midtvegs i det siste året i perioden sin i Estland, for eit sendelektorat er utlyst for to år om gongen. Det er mogleg å få forlenging, men Kjell veit førebels ikkje om han har høve til det av private årsaker. Lyst har han i alle fall. I år underviser han eit førsteårskull, og ein lærar ønskjer sjølv sagt å sjå korleis det går med studentane som skal nå bachelor-nivå om to og eit halvt år, fortel Kjell til Estlands-nytt.

– Det året eg kom, var det siste året for studentane som gjekk etter den gamle ordninga med ein fireårig bachelor-grad pluss eventuelt to år til for å bli magister. No har heile universitetet gått over til den nye 3+2-modellen, som tilpassar systemet til ein internasjonal modell med kortare kurs og moduloppbygging.

Fine arbeidsforhold

Kjell har stor fridom og stort ansvar i å legge til rette studiet. Ikkje berre er norsk eit lite fag, men det er ein del av eit universitetssystem i stadig endring. Då er det ikkje berre å resirkulere gamle kurs og fagplanar. Det er heilt andre krav til førsteårsstudentar i norsk no enn det var for nokre år sidan, fortel han. Alle studentane må gjennom skriftlege og muntlege opptaksprøver som føreset kjennskap til skandinavisk. Dermed har dei ei aning om kva dei går til.

Det fysiske arbeidsmiljøet ved avdelinga svarar ikkje til fordommar om Aust-Europa som ein del nordmenn har. Kjell har faktisk ikkje arbeidd i så gode lokale på nokon norsk skule, og det er i alle fall ikkje det som gjer det vanskeleg å vere norskstudent i Tartu. Slik lektoren ser det, er studentane både dyktige, velvillige og motiverte.

– Likevel slår det meg korleis dei stadig blir jaga av dette nye universitetssystemet, som føreset at dei heile tida held på med allslags småplukk og mindre eksamenar. Sjølv om dei har norsk som hovudemne, er dei alltid opptekne med mange andre sidefag og prøver.

Sjølv om Kjell får ei spesiell rolle som den einaste nordmannen, er han ikkje åleine om å skape fagmiljøet. Han fortel

om kompetente samarbeidspartnarar både blant tidlegare studentar og kollegaer frå dei andre nordiske språka.

– Ikkje minst har eg ein dyktig estisk assistent, Kristel Zilmer, som har drive med norsk her i mange år. Det er fruktbart å ha både ein lærar utanfrå og ein frå systemet.

Mangfald i motivasjon

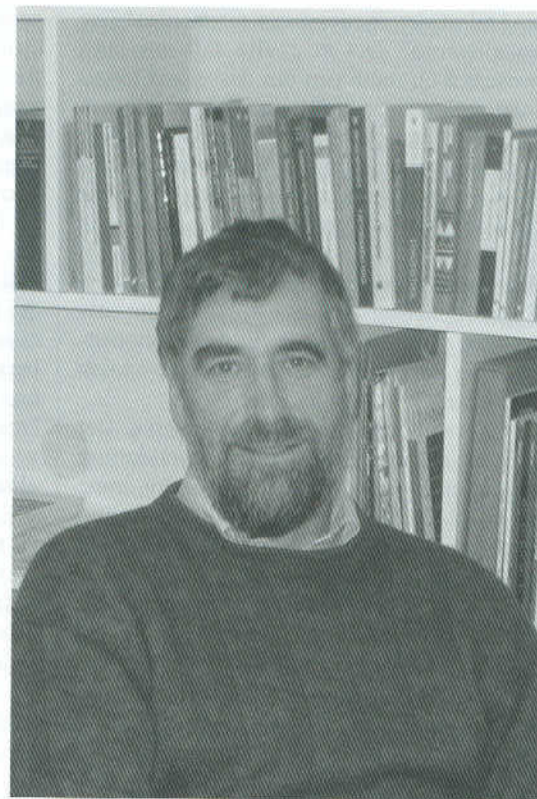
Norsk er ikkje noko stort eller spesielt viktig språk. Kva er det som får ein estar til å dra til Tartu for å lære seg norsk? Er det berre eit spørsmål om å kome seg til det eksotiske Noreg? Kjell synest studentane har mange ulike motiv, frå dei jordnære og praktiske til dei meir idealistiske eller svevande. For tida er det to hovudgrupper av norskstudentar. Ein fem-sju stykke er i slutfasen og studerer etter den gamle modellen. Den største gruppa er dei tolv studentane som byrja i haust og framleis er i grunnopplæring. Til våren tek dei fatt på ein systematisk gjennomgang av grammatikken, men alt no kan dei nok til å lese skjønnlitteratur utan større vanskar.

Norsk og nordisk

Som hovudstudium må skandinavistikkstudentane velje eitt av dei tre store språka: norsk, svensk eller dansk. Samstundes som hovudvekta ligg på dette eine språket er det gode grunnar til å sjå på det skandinaviske språkområdet som eitt språksamfunn.

– Eg synest vi tek til å få litt sving på dette med det nye kurset som går no. Jamført med dei gamle kursa er vi no klarare skandinavisk innretta. Alle norskstudentane les svensk og dansk i tillegg til dei to norske målformene. Studentane lærer seg å sjå linene mellom hovudspråket sitt og dei andre skandinaviske språka.

Likevel trur Kjell at ein norskfilolog frå universitetet i Tartu først og fremst vil oppleve seg som norsk-utdanna. Det at studentane har ein grunnleggjande kjennskap til

Kjell Fredrikson på kontoret sitt i Tartu.

dei nærskyldte grannespråka er likevel både naturleg og rimeleg, og slik undervisninga fungerer no, får dei med seg såpass med smakebitar at dei har eit visst grep om det.

Å bli kvitt svensken

Ettersom opptaksprøvene krev kunnskapar i anten norsk, svensk eller dansk, har om lag halvparten av norskstudentane bakgrunn med svensk, får vi høyre. Det vanskelegaste for desse studentane er dei delane av språkbruken som alt er muntleg automatisert. Nesten ingen nordmenn korrigerer dei når det kjem svenske ord, for alle forstår det dei seier. Om ein skulle hake på folk kvar gong noko slikt dukka opp, kunne ein heller ikkje halde i gang ein levande samtale. Problemet er kva detaljnivå ein skal sikte seg inn på – kva feil blir for

små til at det er meining i å rette dei? Ein vokalnyanse? Det er i alle fall ein lang prosess å bli medviten om desse små tinga. I det praktiske arbeidslivet vil det vanlegvis gå greitt. Mange av studentane kjem til å arbeide i turistnæringa, og då kan dei kanskje sjarmere både nordmenn og svenskar med aksenten sin, meiner Kjell.

Filologi – forskning eller brukspråk?

Språkopplæring kan gjerast på mange måtar med ulik vektlegging. Ei universitetsutdanning er ikkje det same som eit praktisk språkkurs, forklarar lektoren.

– Norskutdanninga her er filologisk. Det vil seie at dei i tillegg til rein språklæring må arbeide med ei heil rekkje andre emne knytt til både språk, litteratur og kultur. Sentralt står sjølvstendig norsk litteratur og språkvitskap i vid forstand.

Ein stor del av studentane er praktisk orienterte. Opplever dei den filologiske tilnærminga som fruktbar? Og korleis balan-

serer ein dei ulike omsyna til dei som skal bruke språket praktisk og dei som først og fremst er interesserte i filologisk akademisk verksemd? Lektoren meiner nøkkelen er å gjere den teoretiske eller litterære tilnærminga jordnær nok til at det er mogleg å knyte ho til noko praktisk. Det må ikkje bli for fjernt.

– Innan filologiske fag er det eit uttala mål å utdanne generalistar. Difor har vi alle dei filologiske disiplinane innbakt i faget, noko som stiller store krav til læraren. Ein lærar her må undervise i mange felt, sjølv om det kanskje er berre eitt eller to av dei han verkeleg kan. Læraren må på eit vis vere som ei potet, samstundes som han alltid må passe seg for ikkje å bli dilettant.

Eit anna spørsmål er kva visjon ein skal ha for eit norsktilbod i Estland. Ønskjer ein å skape eit seriøst forskingsmiljø og oppmuntre til vitenskapleg og akademisk nybrottsarbeid, eller er det viktigare å fremje kulturelle kontaktar og forståing for gran-

nekulturar? Kjell meiner det ville vere meiningslaust å la det eine aspektet gå av med absolutt siger.

– Som universitet slepp vi ikkje unna nokon av desse omsyna. Vi må tene ulike målgrupper med ulike motivasjonar – både pragmatiske og idealistiske.

Og framtida?

Sidan mai 2004 har Estland vore medlem i EU. Lektoren frykta at dette kunne svekke interessa for norsk til fordel for EU-språk. Førebels ser han ingen teikn til noko slikt. Og med omsyn til det praktiske samarbeidet med dei nordiske landa, Noreg inkludert, har den estiske EU-medlemskapen gjort ein del formalitetar enklare. Men at det skal finnast norskopplæring i Estland, er ikkje så sjølvstendig som vi likar å tru. Kva framtidsutsikter kan eit slikt tilbod ha?

– Dei skandinaviske språka høyrer ikkje til dei viktige disiplinane som eit universitet må ha. Det er eit faktum at andre språkfag enn engelsk dei siste åra har hatt nedgang i talet på søknader. Universitetspolitikken ber preg av rasjonalisering og masseproduksjon, og det blir operert med ein minstesats på 25 studentar årleg for at det skal løne seg. Det er eit ideal vi ikkje kan oppfylle her. Etter det vi forstår, er det likevel rimeleg trygt for skandinavistikken i den kommande femårsperioden.

Samfunnet sett med norsklektorbriller

Som nordmann med halvtanna år bak seg i Estland har Kjell gjort seg refleksjonar om det estiske samfunnet.

– Det slår meg kor store endringar landet går gjennom på kort tid. Det er spennande å sjå på nært hald korleis Estland taklar utfordringane i samband med den raske økonomiske veksten. Ein vil finne både mykje å vere samd i og mykje å vere usamd i når ein ser måten det blir gjort på. Nordmenn har visst framleis ei førestelling om at det er dårlegare utval i butikkane her – og så kjem du til Tartu og ser så mykje kjøpesenter at du veit ikkje di arme råd. Det

er ein slik flaum av varer at til og med studentane gir uttrykk for at dei er konsumtrøytte.

Kjell kjenner seg ikkje att i norske fordommar om kor farleg og vilt det kan eller må vere 'der borte'. Personleg tykkjer han at han har aldri før budd i ein så roleg og trygg by som Tartu. Men han er medviten om at han held til i eit slags verna miljø der han ikkje ser så mykje til dei sosiale problema.

– I Noreg opplever eg å ikkje bli trudd når eg seier at eg ikkje merkar sosiale problem i Estland.

Utsending og kulturformidlar

Sendelektoren er samstundes ein representant for det offisielle Noreg. Dette perspektivet er òg noko Kjell har tenkt gjennom.

– Eg er medviten om at det eg gjer, blir sett gjennom eit prisme som seier at "han er norsk". Dette fører med seg eit ansvar – ein blir litt meir offentlig person.

All språkopplæring er kulturformidling, og i den forstand representerer eg noko meir enn meg sjølv. Ein slik kulturformidlar som norsklektoren har med seg sin eigen bakgrunn som han både presenterer og representerer. Like viktig er det å ta omsyn til kulturen til målgruppa. Ein må reflektere over kva som er likt og kva som er ulikt, og finne ut kva som må forklarast og kva som er sjølvstendig. Men eg opplever ikkje kulturelle skilnader som noko hinder i kommunikasjonen.

– Eg har høyrte andre klage over at ting blir gjort på ein annan måte, at dei ikkje forstår reaksjonane godt nok. Personleg har eg ikkje i særleg grad støytt på slike problem. I møtet med studentane opplever eg samspillet og reaksjonane som allmennmenneskelege og velkjende, ikkje som uforklarlege utslag av ein framand kultur. Det blir ofte sagt om estarar og finnar at dei tilhøyrer ein teiknkultur. Men dette er eit fenomen som eg synst er like mykje til stades i tradisjonelle norske bygdesamfunn. Pratekulturen er noko eg i Noreg ser meir i samband med byar og urbanisering. ■

Til høgre ser vi det nye språkhuset, „Babel” på studentmunne.

BØKER

Marie Under: *Den søvnløses sang.* Gjendiktet av Enel Melberg og Hanne Bramness. Etterord av Enel Melberg. Cappelen. Oslo 2004. 54 sider. 198 kroner.

er *Same hav i oss alle*. Gyldendal 1988. Den kom altså for snart 20 år siden!

De estiske kvinnelige lyrikerne er ofte ansett for å være et hakk kvassere enn de mannlige kollegene. Og blant kvinnene står det en egen glans av Marie Under (1883–1980). At hun nå er oversatt til norsk, er en virkelig begivenhet for alle venner av lyrikk og av estisk kultur.

Den lille boka som nå foreligger har en smakfull formgivning, og oppslått i hånden er den lett som en sommerfugl med utbredte vinger. Bare 23 dikt har fått plass, og det er antakelig passe omfang, for det etterlater leseren med et ønske om mer. Heller det, enn at jeg skulle blitt overmett.

Den lille boka er utgitt i serien Stemmenes kontinent, som er en serie med kvinnelige lyrikere fra det 20. århundret. Uten

grundige kunnskaper i estisk er det vanskelig å vurdere hvordan de norske tekstene svarer til originalene. Oppgaven er heller ikke gjort lett for den som eventuelt måtte ønske å gå gjendikterne etter i sømmene, for det er ikke tatt med opplysninger om estisk tittel eller hvilken samling diktene er hentet fra. Marie Under diktet allerede som 13-årig skolepike da hun skrev vers på tysk. Debuten i bokform skjedde med sonetter i 1917, og hun gav ut et dusin diktsamlinger før flukten til Sverige. I eksil var hun mindre produktiv, den siste samlingen kom ut i Stockholm 1963 – da hadde hun riktignok nådd den respektable alderen 80 år. Stemningen i noen av diktene viser om de er skrevet i ungdommelig livsglede eller alderdommens livslede.

Oversettelsene har skjedd via svensk. I etterordet på elleve sider gjør Enel Melberg rede for det vanskelige arbeidet gjendikterne stod overfor. Der får leseren også et innblikk i Marie Unders liv mot bakgrunn av Estlands dramatiske historie. (jib)

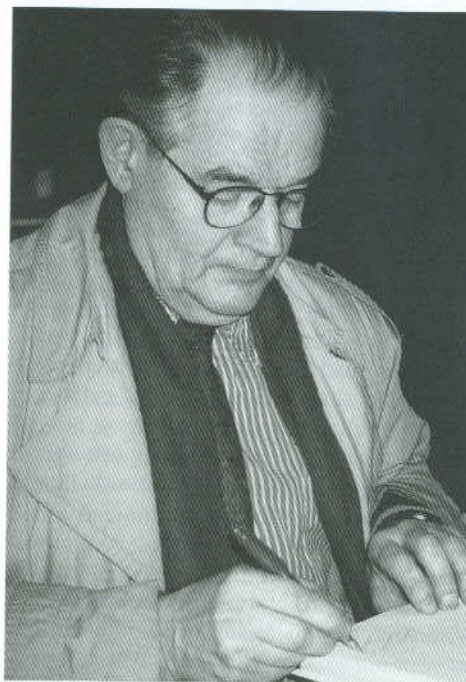
Kaljo Põllu: *Hiiumaa rahvapärane ehituskunst.* Tartu 2004. 367 lk.

Dette må vere ei av dei vakraste og mest veldokumenterte bøkene som er laga om folkeleg byggekunst. Forfattere av boka er sjølv fødd og oppvaksen på øya Hiiumaa utafor den estiske vestkysten. Han er ein av dei fremste biletkunstnarane i Estland i vår tid, i Noreg mest kjend for grafikken, men elles med allsidig produksjon i ulike sjangrar. Meir enn halve livet har han undervist i biletkunst, ved kunstkabinettet på universitetet i Tartu og sidan på Kunstakademiet i Tallinn, frå 1988 med professors tittel. Som lærar organiserte Põllu ekskursjonar for studentane sine til ulike finsk-ugriske folkeslag. Han har tidlegare gitt ut to bøker, 1990 og 1999, om desse ekspedisjonane. Bøkene er rikeleg illustrerte med teikningar og fotografisk materiale der studentane har dokumentert kulturen til dei stammene som har vore granska. Slik har denne nye boka òg inkorporert teikningar og fotografi som

har kome til på liknande ekskursjonar til Hiiumaa.

Men Kaljo Põllu er sjølv forfattar og kompilator. Dei første nedteikningane som boka bygger på, gjorde han i byrjinga av 1950-åra, noko som vitnar om den seige viljen hans. Han er ein mann som gjennomfører det han har sett seg føre. Og bra er det. Kaljo Põllu kunne 28. november feire 75-årsdagen sin. Ei verdigare markering enn denne, hans eiga bok, kan ein vanskeleg tenke seg. Her har vi granskaren, kunstnaren og læraren servert mellom to permar.

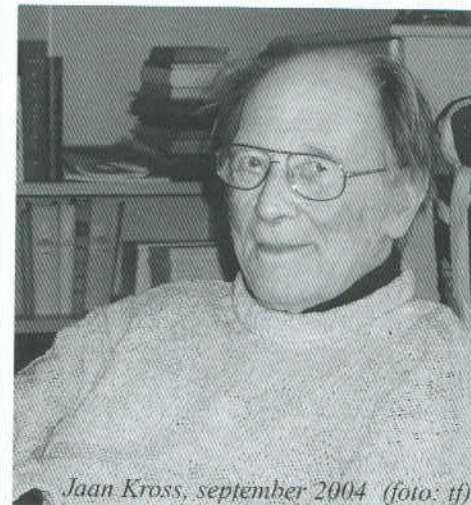
Skal ein ha fullt utbytte av boka, må ein kunne estisk, men det rekk om ein er interessert i folkekulturen. Ja, faktisk blir ein interessert i emnet når ein ser alle dei instruktive detaljane i illustrasjonsmaterialet. Når vi får denne boka i handa, har vi endå ein god grunn til å lære oss estisk! Samtidig melder den tanken seg at dette ville vore eit verdifullt verk å få på andre språk, tilgjengeleg for mange. (kb)

Kaljo Põllu med ny bok.

(foto: tf)

Jaan Kross 85

Jaan Kross, september 2004 (foto: tf)

Ingen over og ingen ved siden. Jaan Kross er den ubestridte mester i estisk litteratur. Verken politisk forfølgelse, fangeleir, forvisning, slaganfall eller høy alder har satt stopp for skrivingen. Memoarene står nå for tur, første bind kom i 2003. Når Jaan Kross 19. februar i år fyller 85 år vil han bli feiret både hjemme og langt utenfor landets grenser. Allerede i fjor høst kom det en dokumentarfilm. Rammen i filmen er den aldrende forfatteren som forteller om livet sitt for to interesserte barnebarn.

Foreløpig er tre bøker av Jaan Kross oversatt til norsk. Det er de to romanene *Keisarens galning* (1986) og *Professor Martens' avreise* (1994), samt *Skrubbsår og andre noveller* (1991). De ble utgitt på Gyldendal mens Gordon Holmebakk var sjef på avdelingen for oversatt litteratur. Etter at Janneken Øverland tok over, har ikke Gyldendal gitt ut noe estisk litteratur. Vi håper at flest mulig lesere lar forlaget forstå at vi både ønsker oss flere bøker fra estisk og nye opplag av Kross. (jv)

Vi gjør oppmerksom på at Norsk-estisk forening har noen signerte eksemplarer av *Keisarens galning*, som er å få kjøpt. Ta kontakt med Else-Jannike Kuum. (red.)

TEATER

Møte med Mati Unt

Tekst og foto ved Kristin Norder Eggen.

Forfatteren, kritikeren og teaterregissøren Mati Unt er en mann full av paradokser. Beskjeden provokatør, sjenert guru og pessimistisk optimist. Han har en helt spesiell posisjon i Estlands kulturliv. Mer enn 10 år etter sin siste bok er han fremdeles på besetserlisten. Han har ord på seg for å snappe opp trender før noen andre i en alder av 60 år, og fortsetter med å overraske og provosere. Senest i 2003, da han satte opp Ibsens *Et dukkehjem* med ombyttede roller: Norbert var den hjemmeverende, sutrende husfar som danset tarantell i shorts, mens Helma var den som holdt hjulene i gang og kom hjem til sin lille lerkfugl Norbert.

– Du skjønner, jeg synes den nye generasjon menn begynner å bli svært sutrende og selvopptatt. Det var det jeg hadde lyst til å vise frem, forteller Unt, og humrer ved minnet. – Jeg gjorde det også fordi det var morsomt. Jeg har beholdt videoen med den dansende Norbert. Veldig underholdende, noe å kikke på hvis man kjeder seg en dag, forsikrer han.

Unt ble nærmest genierklært da han debuterte som 19-åring med *Adjo, gule katt* i 1963. Selv synes han boken var en form for barnslig prostitusjon. – Jeg skrev på en måte læreren likte, jeg ville være den flinkeste gutten i klassen. Så var jeg vel det, da.

Likevel brøt han allerede da med de normene som var opplest og vedtatt: Estiske forfattere skal virke nasjonsbyggende, beskrive det historiske Estland og dets helter. Unt har villet det annerledes. Han er og blir

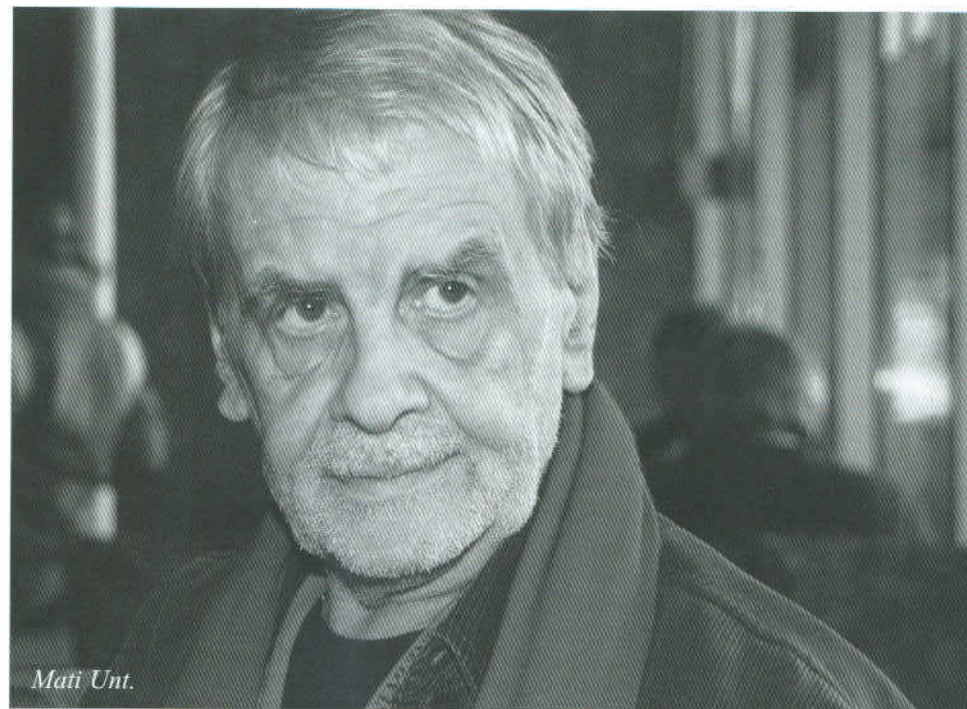
en samtidsforfatter som tar pulsen på menneskers små liv, og beskriver psykologiske univers med satirisk og eksperimentell realisme.

Mati Unt ble for alvor kjent for sine internasjonale lesere i 1979 med *Sügisball* (Haustdansen, til norsk 1987 ved Turid Farbrege). Der beskriver han livets skjeve gang for fire mennesker som bare har én ting felles: De bor i en av de gigantiske boligblokkene i bydelen Mustamäe i Tallinn. Boken gir åpent innsyn i et samfunn bak Jernteppet, men er minst like utfordrende lest som et møte med mennesker på forvirret leting etter sin egen kjerne og selvforståelse.

Apropos kjerne

Unt er nettopp ikke på jakt etter sin egen kjerne, eller etter kjernen av livet som kulturarbeider for den saks skyld. Han søker heller det nyskapende og provoserende. Derfor vil han ikke skrive flere bøker. Han er lei av den ensomme prosessen det er å produsere ord, skrivemaskinens manglende respons, som han kaller det. Det er energiutvekslingen mellom regissør og skuespiller som interesserer ham nå, og mulighetene til å nyskape et skuespill og forme det etter eget univers av ideer og alternative tolkninger. Det interesserer ham til de grader at han hittil har regissert hundre skuespill. I 2000 fikk han prisen som Estlands beste teaterregissør. Å fange den estiske samtid mellom to permer er dessuten et håpløst prosjekt, mener Unt.

– Nei, hvem kan skrive om Estland nå? Hvem kan gripe kulturen og samfunnet? Det er umulig. Ting forandrer seg så fort. Vi påvirkes fra alle kanter, fra oss selv og alt som ble oppmagasinert av nasjonal stolthet under den sovjetiske okkupasjonen og den innbitte motstanden mot russisk kultur. Men vi ligger også under for amerikanske og vesteuropeiske impulser. Det er en forvirret tid, og ved første øyekast kan det se ut som om vi sitter oppe i en kulturell suppe, helt uten egenart. Det er lett å bli paranoid og tenke at den estiske kulturarven er

Mati Unt.

under så sterkt press, ikke minst fra amerikansk hold, at den vil forsvinne. Jeg tror ikke det. Jeg tror det vil oppstå nye sentra der ting vil dukke opp. Vi er i et vakuum nå, men tomheten vil kondensere og aktiviseres, kulturen vil være som vann som finner nye løp. Kanskje tiden er over for bøker? Kanskje bare teater? Kanskje bare film? Kanskje noe helt annet?

Herrefolk og slavefolk

Tomrommet oppstår ikke minst fordi Estland fremdeles er på jakt etter sin sjel. Landet har vært gjennom en lang rekke okkupasjoner. Sverige okkuperte Estland i nærmere to hundre år, fra midten av 1500-tallet til 1721. Svensk kongen rakk i alle fall å etablere det første estiske universitet, og plasserte det i kulturbyen Tartu i 1632. Allikevel måtte Sverige avstå sitt naboland til Russland i 1721. Peter den store brukte Estland som sitt "vindu mot Europa". Klassekillene ble tydeligere og tydeligere mellom herrefolket og slavefolket. Den jevne

ester bøyde hodet i stum trass helt frem til 1918, da landet erklærte seg selvstendig, etablerte en rekke diplomatiske forbindelser, og fikk plassert seg ettertrykkelig på Europakartet. Selvstendigheten varte i 20 fredelige år, frem til den sovjetiske innmarsjen i 1939, som gikk over til okkupasjon 1940, ble avløst av den tyske okkupasjonen i 1941 og av ny sovjetisk okkupasjon 1944. Så, endelig, etter den syngende revolusjonen i Tallinn i 1988, og hjulpet av Berlinmurens fall i 1989, kunne Estland igjen erklære seg selvstendig i 1991.

– Vi er et slavefolk, sier Mati Unt. Og et slavefolk blir ikke nødvendigvis kuet, det blir trassig. Våre nasjonale myter og fortellinger handler nesten alle om den smarte esteren som lurte Gamle-Erik sjøl, vi har mange fortellinger som i forskjellige varianter beskriver Davids kamp mot Goliat. Men under Sovjettiden sto vi mot en felles fiende. Nå må vi forstå oss selv på bakgrunn av det som har vært. Jeg tror Estland

sliter med voksesmerter. Det blir for lett vint å sette folk i bås, men jeg mener allikevel å se noen mønstre: det er de som har klart overgangen mellom det kommunistiske og det kapitalistiske systemet, og de som henger igjen i fortiden og ikke klarer å slippe taket i tryggheten. Det er også pussig at de som visste å utnytte det sosialistiske systemet til sin fordel, de som klatret i det, er de som klarer seg dårligst nå. Så har du de andre, de som evner å orientere seg i et nytt system og bruke det for alt det er verdt.

– Det er litt som forskjellen på dyrehagen og jungelen: Under sovjettiden ble vi buret inne, men passet på. Nå er vi i jungelen, men tross alt med mulighet til å gå inn igjen. Det er nok av de som trivdes best i dyrehagen, og lengter tilbake. Selv foretrekker jeg å se på meg selv som et nåtids-menneske, selv om jeg neppe er noen jungeltiger, mer av en huskatt. Dessuten tar jeg slett ikke mål av meg til å forandre verden. Jeg er vokst opp på landsbygda, og har bondens pragmatikk i ryggmargen. Jeg gjorde ikke som mine studiekamerater. De meldte seg inn i Partiet for å forandre det innenfra, bidra til en kommunisme med menneskelig ansikt. Jeg har aldri trodd på noe system, verken da eller nå, så jeg dro hjem og skrev.

Systemskifte

– Du kan ikke åpne for et helt nytt system i et land uten at det påvirker kulturen, ikke minst litteraturen. Vi lever med et nytt system av sensur: Før ble nye bøker sensurert av myndighetene, et kritisk budskap måtte skjules og tildekkles. Derfor ble det skrevet mye historisk litteratur. Jeg tror denne litteraturen tjente som virkelighetsflukt for mange. Det behovet tok forlagene høyde for: De ga ut bøker fordi folk trengte dem. En bok kostet en slikk og ingenting. Nå er sensuren en annen: Forlagene gir ut bøker fordi de vil tjene penger. Dermed setter det inn med en kommersiell sensur – bare de bøkene som kan selge mye vil komme gjennom nålovet, også til tross for innkjøpsordningene som skal støtte unge forfattere. Men jeg er ikke bekymret for kunsten.

Kunsten tvinger seg frem uansett. Har man noe å fortelle, forteller man. Er man født forfatter, skriver man. Kanskje noe blir borte på veien, det er som når du flytter. Det blir bestandig borte en kasse. Men du får alltid med deg det viktigste, sier Unt før han tar nok en slurk av kaffe-latten, plassert som vi er i den trendy kaféen til Tartus teater, der han for tiden jobber med å sette opp byggmester Solness. Han lover å overraske, men nekter å fortelle hvordan.

– Da vi leste Henrik Ibsen på universitetet lærte vi en tam og fullstendig tåpelig marxistisk tolkning om at så galt kan det gå i et kapitalistisk samfunn. Selv synes jeg Ibsen kan by på en flat moralisering ved første blick, men med en dobbelt bunn. Han er en universell dikter på linje med Shakespeare fordi han bruker arketyper som aldri mister sin aktualitet. Det er alltid et dyp der, et mørke. Som i Solness. Han rammes av sin egen svakhet og sitt eget svik. Ibsen vender stadig tilbake til livsløgnen som slår både mot de svakeste og mot løgneren selv, som Hjalmar Ekdal, byggmester Solness, eller John Gabriel Borkman. Men både Ibsen og Shakespeare er avhengig av å tolkes og forstås i rammen av samtiden.

Krystallkule

– Jeg er og blir et samtidsmenneske, sier Unt. – Fortiden interesserer meg lite, og fremtiden er jeg for gammel til å mene så mye om. Estland er ikke et lukket system man kan få oversikt over som i et reagensglass eller en krystallkule. Alt kan bli annerledes, økologiske hensyn kan tvinge frem forandringer, internasjonale avtaler kan bryte sammen, Russland kan reise hodet igjen, det er umulig å spå. Men en ting er jeg ikke med på: Jeg ser ikke amerikaniseringen som noe annet enn en overflatisk kulturell glasur. De nordiske landene deler en arketype: En sta vilje som ikke lar seg røkke ved. Mens jeg fortsetter med mitt, velger jeg å etterlyse en generasjon unge forfattere som våger å grave dypt i samtiden uten at det blir en overflatisk hyllest til individet som mål for alt, sier Mati Unt.

Merit Karise og Kjetil Rødje:

MUSIKK

Eduard Tubin

Komponisten og dirigenten Eduard Tubin ble født i 1905 nær den lille byen Kallaste ved Peipsisjøen i det østlige Estland. Han studerte komposisjon ved musikkhøyskolen i

Eduard Tubin.

Tartu og siden en kortere tid i Budapest. Han var bl. a. konsertmester og dirigent ved Vanemuine-teateret i Tartu fra 1930 og inntil han i 1944 flyktet til Sverige, der han bodde til sin død i 1982.

Tubin ble en sentral person i musikklivet i det nye hjemlandet. Fra 1945 til 1972 var han ansatt ved Drottningholm Slottsteater. Han mottok mange utmerkelser for sin kunstneriske virksomhet og ble 1982 med-

lem av Sveriges kongelige musikkakademi. Tubin holdt også nær kontakt med det ek-silestiske miljøet og dirigerte Stockholms estiske mannskor, først 1945–59 og så igjen 1976–82. Fra 1961 av besøkte Tubin regelmessig Sovjet-Estland for å overvære premierene på sine verker. Blant eksilesterne var dette en kontroversiell handling som mange hadde vanskelig for å akseptere.

Tubin er den mest allsidig kreative blant estiske komponister. Særlig anerkjennelse har han fått for symfoniene, og disse ble tatt på programmet av alle de fremste estiske dirigentene, først Neeme Järvi og siden blant andre Olav Roots, Eri Klaas, Peeter Lilje og Arvo Volmer, like ens av framstående utenlandske dirigenter, og Tubin er framført av kjente orkestre som the Chicago Symphony Orchestra, the New York Philharmonic Orchestra and the Boston Symphony Orchestra. Klaverstykkene står på repertoaret til eminente pianister som Kābi Laretei og Vardo Rumessen.

Tubin-festivaler er arrangert i Estland siden 1990. Et internasjonalt Tubin-selskap ble dannet i Tartu i år 2000 i den hensikt å gjøre komponisten kjent og få verkene framført rundt om i hele verden. Et hovedmål for selskapet er å få utgitt Tubins samlede verker. Selskapet har inngått samarbeid med Sveriges kongelige musikkakademi og Gehrman's Musikförlag i Stockholm. Utgivelsen vil begynne i 2005 og dermed utgjøre en del av 100-årsmarkeringen for Tubins fødsel. Tubin-selskapet utgir en årbok, og siden våren 2001 har det overtatt administrasjonen av den årlige Tubin-festivalen som i 2005 blir ekstra omfattende. Den strekker seg fra 18. mai til 19. juni. I tillegg til Tallinn, Tartu og Pärnu blir også Viljandi med på markeringen. Utenfor Estland er Tubin-konsertersatt på programmet i St. Petersburg, Helsingfors, Tammerfors, Stockholm, Wien og Riga.

Norske musikkelskere på estlandsbesøk vil sikkert ha Tubin i tankene. Informasjon er å finne på adressen <http://www.kul.ec/emc/ets>

Platetipset

Det ble tidlig klart at mezzosopranen **Heli Lääts** (f. 1932) var en sangbegavelse av de sjeldne – selv i Estland. De fleste med en stemme som hennes ville sannsynligvis vært ærgjerrige nok til å velge operaen. Heli foretrakk imidlertid den lette underholdningen der hun for en stor del har opptrådt sammen med ektemannen, dirigent og

pianist **Peeter Saul** – et annet stort navn fra estisk kammer- og varietémusikk.

Det er mange estere som liksom ikke får nok av den vidunderlige stemmen til Heli Lääts. De har ikke hatt stort annet å glede seg over enn sporadiske sangnummer i radioen. Like før jul fikk Lääts-beundrerne en fantastisk julegave da 76 av de mest kjente og kjære sangene hennes kom i samlet utgave med 3 CD-plater. Hun har opptrådt i 50 år, og platene dekker i hvert fall 40 av disse.

På mange måter kan vi se Heli Lääts som det kvinnelige motstykket til **Mati Nuude** (1941–2001) som Estlands-nytt presenterte i mainnummeret 2001. Hvis du liker Heli Lääts, liker du helt sikkert også fløyelsstemmen til Nuude. Da har du et platetips til i samme slengen, for 61 av de beste sangene til Nuude kom i treplaters CD-utgave samme år som han døde – også han i serien Eestli kullafond. (jv)

Redaksjonen:

POSTKASSA

Minner fra 1984 og 1988

Det er lenge siden, men besøkene i Estland på vegne av Stavanger Aftenblad, og det som knytter seg til dem, er langt fra glemt. De er blant mine beste avis-minner. Opplevelser og erfaringer jeg ofte kommer tilbake til. Hils Kaljo Põllu og alle andre kjente. Holder gjerne kontakten. Alt vel her!

Vennlig hilsen, *Fredrik Koch*
Stavanger 18. oktober 2004

Estisk bok

Hørte akkurat på programposten Boktilsynet der NRKs kritikere hadde fått peke ut

årets bok. Nøste Kendzior's valg falt på *Trollskap i november* av den estiske forfatteren Andrus Kivirähk, og hun roste spesielt oversettelsen til himmelen. Gratulerer!

Hilsen, *Anita Björklund*
Oslo, 15. desember 2004

Konsulatet i Bergen jubilerer

I år er det 5 år sia advokat Tor Øystein Enge vart valt til æreskonsul for Estland i vestlandsbyen. Latvia fekk konsulat i 1992, ved advokat Jostein Alvhelm. Litauen i 1997, med Helge Dyrnes, leiar i Næringsrådet.

At brikkene kom på plass i 2000, kan ha sammenheng med at Estland fekk eigen ambassadør i Oslo på same tid. Tidlegare var ambassadøren i København sideakkreditert til Noreg og Island.

Vi har hatt gleden av å samarbeide med Konsul Tor Øystein Enge om mange prosjekt i desse fem åra. Høgdepunktet var kanskje då president Arnold Rüütel kom til Bergen i april 2002.

Helsing, *Olvar Engebo*
Bergen, 10. januar 2005

Ingrid Heinmaa:

ESTISK MAT

Oppskrifta nedanfor er innsend av Inga Mölder i Tartu. Ho fortel at smørbrødkake er vanleg selskapsmat i Estland. Framgangsmåten er å stabla loffskiver oppå kvarandre med fyll imellom. Tunfisk er mykje nytta som fyll, så det slår vi til med her.

Det tar ca. 60–90 minutter å lage kaka, og for at smaken skal trekke inn, bør den stå noen timer før servering.

Smørbrødkake med tunfisk

(võileivatorit tuunikalaga)

10 egg
2 bokser tunfisk i olje (knust)
løk
majones
2 formloffer
grønnsakbuljong
til pynt: paprika, agurk o.l

Kok eggene og mos dem. Hell væsken av tunfisk og hakk løken. Bland alt sammen og tilsett litt majones. Spar litt egg til å pynte med. Skjær loffskivene så de blir rette i kantene og legg dem på en plate eller et fat, to i bredden og fire i lengden. Dynk skivene med grønnsakbuljong og legg på et lag av fyllet. Gjenta prosessen til loffskivene er brukt opp. Smør majones på det siste laget, også på sidene. Hakk paprika og løk til pynt på oversida. Pynt sidene av smørbrødkaka med revet egg.

Løsning på kryssord i forrige nummer

DISKOS- KASTER	K	SLET- TE	DE SKIF- TER	K	EV- REPRE- SENTANT	DYR HEL	K	U	7 DAGE KOMPR NIST	S	ER BIE M. HØY
T	A	M	M	E	R	T	STYRE- MEDLE I VEF PRON.	K	U	U	M
GOD I TI- KAMP	N	O	O	L	D	D	D	O	D	E	M
FORF. 1936- I PRON.	T	BY I ØST TURIST- BY	T	A	R	T	U	TREG GLATT	S	E	N
V	E	T	E	M	A	A	UNNA	I	F	R	A
I	R	A	N	K	L	A	S	FOR KLOKKE 12	A	M	
LAND LASIA UDELT	S	K	LE	I	V	NEF- LEDER	BYGE	E	L	Å	
H	E	L	TORG PROFET	K	E	S	K	T	U	R	G
GIR JULING	R	I	S	E	R	LAD- NING	I	TRE- SORT	T	R	E
ERGMA MÅLER I UFF	E	N	E	SITTE PÅ HEST	E	SØLV	L	A	S	T	LITE HUS
A	L	N	E	R	DANSK ØY	A	L	S	RUS- SISK ELV	O	B
UT	NASJON- AL FOR- SAMLING	R	I	I	G	I	K	O	G	U	

IDRETT

Verdenskupp i Otepää

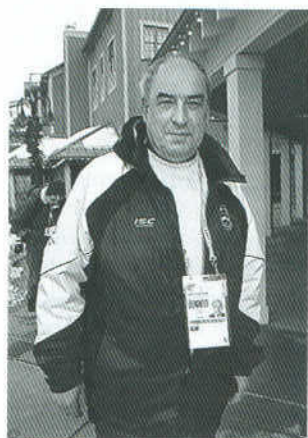
Esterene har sjelden hatt hellet med seg når de har arrangert store skikonkurranser. Vargudene motarbeider strevet deres med påfunn som gjør langrenn på ski til en ekstremsport. For et år siden ble konkurranser avlyst på grunn av helsefarlig frost. Oftere har varmegradene lagt forholdene mer til rette for vannski enn for vintersport, slik også i januar i år. Arrangørene kjempet innbitt, og med moderne maskinelt utstyr fikk de lagt løyper som gjorde det mulig å gjennomføre 10 km for kvinner og 15 km for menn, begge i klassisk stil.

Kristina Šmigun ble bortsmurt og greidde på håpløst bakglatte ski bare en sjetteplass mens **Marit Bjørgen** og **Hilde G. Pedersen** skaffet Norge dobbeltseier. **Andrus Veerpalu** har hatt for vane å vinne knepent foran norske **Frode Estil**. Denne gangen var det ingen tvil om hvem som var best. Veerpalu seiret overlegent med 42,3 sekunders margin foran Estil som så vidt kilte seg inn foran **Jaak Mae**. Dette var første gangen at en ester tok verdenskuppseier på hjemmebane. Den sterke innsatsen har skrudd opp esternes forventninger foran vinterens VM på ski. Skisprinten neste dag ble avlyst på grunn av sterk storm. Et antall trær hadde falt over løypene og flere kunne følge etter og sette løpernes liv i fare.

Premiert for livsverket

Vår gamle kjenning fra Knut Johannesens dager, skøyteløperen **Ants Antson**, fikk i fjor 300 000 eek av regjeringen som belønning for livsverket. Han tok gull på 1500 m

i Innsbruck i 1964. Same året satte han verdensrekord og vant EM. Etter at han la opp som aktiv utøver, har han arbeidd for

Ants Antson

utvikling av idretten i hjemlandet. En del av pengene kommer han til å bruke på de dårlige knærne, for han er et bevis for påstanden om idrettsfolks ødelagte helse.

Den andre livsverkprisen ble posthumt tildelt syklisten **Lauri Aus** – den eneste esteren som noen gang har fullført Tour de France. Han ble drept av en fyllekjører da han var på treningstur. (Drapsmannen fikk en dom på 3,5 år.)

Årets idrettsmann og -kvinne 2004

De tre medaljevinnerne fra Athen fikk prestasjonene sine rangert høyest. Roeren **Jüri Jaanson** (39) skaffet Estland olympisk sølv og fikk tittelen Årets idrettsmann. Judoisten **Indrek Pertelson** og diskoskasteren **Aleksander Tammert**. Rosporten gjorde reint bord ved at dobbeltskulleren med **Endrekson** og **Gulov** fikk uttelling for fjerdeplassen i Athen og vant klassen for lag. Ukraineren **Igor Grinko** ble utropt til årets trener på grunn av suksessen med Jüri Jaanson. Bare i kvinneklassen seiret en representant for vinteridretten. Der gikk langrennsløperen **Kristina Šmigun** enda en gang til topps, selv om fjorårssesongen var en av hennes svakeste.

Kort sagt

På tre veker i august skreiv kontrollørane ut bøter for 1,5 millionar kroner til snikarar på offentlege transportmiddel i Tallinn. Ein buss- eller trikkebillett kostar 10 eek. Bota kan vera på 600 eek.

Offisielt er det 176 ulvar i Estland. Ulvane skal ha drepe eit menneske i 1873. Sidan har det ofte gått ut over sauene, og i haust hadde ein ulv i Muuga i Nord-Estland moro av å drepa gardshundar.

Nyttårskvelden sat gjennomsnittsestaren 6,5 timar framfor fjernsynet. Flest såg på president Rütel då han heldt nyttårstalen.

For første gong på meir enn ti år var i juli månad 2003 talet på nyfødde i Tallinn større enn talet på døde. Det vart fødd 459, og det døydd 436.

Kvart år får 6000 estarar kreftdiagnose. Likevel var det i Tallinn og Harjumaa berre 27 % av dei innkalla kvinnene som møtte opp til celleprøve. I Noreg møter minst 90 %.

Norske og estiske menn brukar om lag like mykje (eller lite) tid på husarbeid. Samanliknar vi på spinnesida, finn vi at dei estiske kvinnene legg ned meir arbeid.

Pensjonsalderen for estiske menn er 63 år, for kvinner 58. For kvinner skal dette stiga til det blir same pensjonsalder for begge kjønn i 2016.

I Estland har om lag 16 % av innbyggjarane fylt 65 år. Prognosar går ut på at i 2030 vil 25 % av estarane vera 65 år eller eldre.

Nesten 200 estarar som tok seg arbeid i utlandet i 2004, flytta ut for minst eit år. I staden fekk Estland 50 pensjonistar frå Finland, Sverige, Storbritannia, Danmark, Latvia, Italia og Noreg.

I fjor selde den estiske nasjonaloperaen Estonia 140 000 billetter, som var 15 000 fleire enn i 2003. I gjennomsnitt var det 74,7 % av fullt hus.

Dei mest populære framsyningane på Estonia-operaen i 2004 var Nøtteknekken, Wienerblod, Carmen og Svanesjøen. Også storsatsinga Aida vart sett av 16 000.

Dei tre største dagsavisene er å finna på Internett. Ei samanlikning 28. desember viste at det er flest som klikkar seg inn på SL Öhtuleht. Så følgjer Eesti Päevaleht og Postimees.

Frå årsskiftet 2004-05 gjekk den flate inntektsskatten i Estland ned frå 26 til 24 % samtidig med at skattefritt maksimumsbeløp gjekk opp til 1 700 eek i månaden.

For desemberkatastrofen i Asia hadde Estland i 2004 gitt 8 millionar eek i utlandshjelp, for størstedelen til Aust- og Sørøst-Europa, og noko til Kaukasia.

Statistikken viser at gjennomsnittsestaren låner 29 bøker per år på biblioteket. Dei flittigaste lesarane er å finna i fylka Valgamaa med 37 og Jõgevamaa med 34 boklån per person og år.

Folketalet i Estland gjekk ikkje ned like fort i 2004 som i 2003. Medan det i fjor var 4000 fleire døde, var det året før 5000 fleire dødsfall enn nyfødde.

Innbyggjartalet i Tallinn har igjen kome over 400 000. Per 1. januar 2005 budde det 401 502 menneske i den estiske hovudstaden.

Per 1. januar hadde Estland 1 392 364 innbyggjarar. Trass i 677 innvandrarar var dette 3662 færre enn eit år tidlegare.

Ingen tenåring lenger

Organisert vennskapsarbeid mellom Norge og Estland begynte med dansen av Norsk-estisk kulturlag i juni 1984. Selv om begynnelsen var beskjeden med bare tre medlemmer – alle tre nødvendigvis i styret – så økte interessen etter hvert. Toppen kom i de dramatiske åra da Sovjet raknet og grepet om Baltikum løsnet. Medlemsbladet, Norsk-estisk kulturnytt, hadde da et opplag på 1200. Omtrent halvveis i 20-årsperioden har det skjedd organisatoriske endringer som blant annet resulterte i nytt navn: Norsk-estisk forening. Medlemsbladet lå nede noen år, men gjenoppstod i 1996 med navnet Estlands-nytt.

En markering av 20 års vennskapsarbeid fant sted i Oslo 11. november. Estlands nye ambassadør til Norge, Juhan Haravee, beæret sammenkomsten med sitt nærvær. Et hovedinnslag på programmet var Turid Farbregds beretning om foreningens historie og kampen for estisk kultur dengang da Estland var sosialistisk sovjet-

Juhan Haravee og Valli Lember-Bogatkina.

republikk. Tilstedeværende uttrykte ønske om at historikken må komme på trykk i Estlands-nytt, tilgjengelig for alle.

Det kunstneriske innslaget var denne gangen i bilder. Den kjente billedkunstneren Valli Lember-Bogatkina var på besøk i Norge og hadde med seg ferske inntrykk i form av bilder som dannet en liten utstilling i møtelokalet. Mare Sikkut var reisefølge fra Estland, og dattera hennes, Eleni Sikkut, viste seg på møtet som en dyktig tolk mellom estisk og norsk.

Det sosiale samværet fikk bokstavelig talt en estisk smak. Festkake til jubilaranten ble levert av Kafé Kakefabrikken (se side 29). Den var dekorert med estisk og norsk flagg i marsipan og den sukrete innskifta "20 års vennskap". Kaka smakte alldeles himmelsk, så vi har en sterk kandidat til rollen som hoffleverandør for arrangementene i foreningen. (jv)

(foto: Berge)

Svetlana Malkova og Katrin Kõluvere med festkaka.

Adresser og telefonnummer

Alle estiske fasttelefonar har sju-sifra og mobiltelefonane åttensifra nummer. Om du ringjer frå Noreg til Estland og nyttar det vanlege telefonnettet, skal du først taste 00 372. Så legg du til retningsnummer, f.eks. 6 til Tallinn og 7 til Tartu, og så abonnentnummer. Eit fullstendig Tartu-nummer vil frå Noreg sjå ut omtrent slik: 00 372 712 3456. Innanfor Estland tastar du 712 3456.

Med fasttelefon frå Estland til Noreg tastar du først 00 47 og deretter norsk abonnentnummer med åtte siffer. Med mobiltelefon startar du med +47.

Ringjer du med norsk mobiltelefon til Estland, tek du først estisk prefiks +372.

Korrekt måte å gruppere estiske fasttelefonnummer på er 3+4, dvs. 449 9123, mobilnummer går som 4+4, dvs. 5656 5666.

Norsk-estisk forening tek ikkje ansvar for eventuelle feil.

Adresser i Estland:

Kgl. Norsk Ambassade (Norra saatkond),
Harju 6, EE 15054 Tallinn, tlf. 627 1000,
faks 627 1001, e-post: emb.tallinn@mfa.no.
Ambassadør: Per Kristian Pedersen.

Nordisk ministerråds informasjonskontor
(Põhjamaade ministrite nõukogu infobüroo),
Lai 29, EE 10133 Tallinn, tlf. 627 3100,
faks 627 3110, e-post: info@nmr.ee,
nettstad: www.nmr.ee.

Nordisk ministerråds informasjonskontor
(Põhjamaade ministrite nõukogu infobüroo),
Rackoja plats 8, EE 51004 Tartu, tlf. 742 3625,
faks 744 1241, e-post: madis@nmr.ee.

Eesti instituut, Suur-Karja 14, Postkast 3469,
EE 10140 Tallinn, tlf. 631 4355, faks 631 4356,
e-post: einst@einst.ee. Leiar: Lore Listra.

Eesti-Norra Selts (Estisk-norsk forening),
leiar Eha Vain. Adresse, telefonnummer,
faks og e-post som for Nordisk ministerråds
informasjonskontor i Tallinn.

Tartu Norra Selts (Norsklaget i Tartu),
adresse som for Nordisk ministerråds informas-
jonskontor i Tartu.

Adresser i Noreg:

Republikken Estlands ambassade, Parkv. 51,
0256 Oslo, tlf. 22 54 00 70, res.: Oscarsgt. 26 B,
0244 Oslo. Ambassadør: Juhan Haravee.

Estlands æreskonsul i Bergen, Tor Øystein Enge,
tlf. 55 21 54 00, Fortunen 1, Pb. 1124 Sentrum,
5809 Bergen, e-post: enge@stieglers.no.

Estlands æreskonsul i Trondheim, Trond Bern-
hard Brekke, tlf. 73 80 21 50, Schultzgata 1,
7013 Trondheim, e-post: trond.brekke@bbrekke.no

Estlands æreskonsul i Stavanger, Reidar Maaseide,
tlf. 51 63 50 00, Svanholmen 5, 4033 Forus,
e-post: malthus@malthus.no.

Estlands æreskonsul i Tromsø,
Per Trygve Kongsnes, tlf. 77 60 35 00,
Fr. Langes gt. 20, 9258 Tomsø,
e-post: per.kongsnes@bedriftskompetanse.no.

Norsk-estisk forening, sjå siste side.

Estlands-nytt, sjå side 2.

Estlandsforeningen i Midt-Norge.

Ann-Elin Slettahjell, Åstun, 7070 Bosberg,
tlf.: 73 95 01 25, e-post: aesletta@hotmail.com.

Foreningen Norden, Harbitzalleen 24, 0275 Oslo,
tlf 22 51 67 60.

Norsk-estisk forening på nettet: <http://www.norsk-estisk.org>

Ajourføring blir utført av Kari Helene Partapuoli
som har adresse: parta@post.tele.dk

Send e-postadressen din til Kari Helene Partapuoli,
så får du rask medlemsinformasjon.

Nysgjerrig på Estlands politikk og kultur?

Seminar for lærere og andre interesserte

Foreningen Norden/Norden i Fokus i samarbeid med Norsk-estisk forening og Høgskolen i Oslo inviterer til seminar for lærere og andre interesserte.

Programmet er tilgjengelig på
Norsk-estisk forenings hjemmeside:
www.norsk-estisk.org.

Tid: 3. mars 2005 kl. 09.30 – 15.30

Sted: Abbediengen hovedgård, Harbitzalléen 24,
Oslo (Skøyen)

Påmelding innen 20. februar til Bente Jørgensen,
tlf. 22 51 67 60 / 22 51 67 63,
eller e-post: bente@norden.no

Kohvikuõhtu

Iga kuu esimesel
kolmapäeval
kell 18.00
on Eesti Seltsi
kohvikuõhtu
baaris

Kristiania Bar & Brasseri,
Jernbanetorget 1,
0154 Oslo
(varem Østbanestajonen,
praegu Østbanehallene)

e-mail:
eesti.selts@oslo.online.no

Feiringa av nasjonaldagen i Bergen

Velkommen alle som vil feire Estland
torsdag **24. februar, kl 18.00** på Peppes.

Baltisk Club, i samarbeid med konsulatet
og gode vener av Estland,
inviterer til feiring på Peppes Pizza,
Ole Bull Plass ved Hotell Norge.
Gratis inngang. Vaksne kan få pizzabufe
+ eit glas mineralvatn for 100 kroner.
Prisen for unge under 10 år er 70 kroner.
Tale for dagen, konkurransar, allsong og
anna underhaldning.

Og vi har nokre overraskingar på lur.

Olvar Engebø,
Baltisk Club, baltiskclub@hotmail.com

Vi feirer Estlands nasjonaldag

26. februar kl. 17.00

Dronningens gate 16, 0105 Oslo.

Program: Nasjonalsang, hilsener, kunstnerisk innslag.

Vi spiser middag og hygger oss sammen.

Påmelding ved innbetaling til foreningens
konto: 0540 0845486.

Pris: voksne 150 kroner, studenter 125, barn 80.

Betalingen må være registrert senest 21. februar.

For mer informasjon, kontakt

Reet Busk tlf. 22 27 64 48 eller

Kaarina Ritson: ritson@frisurf.no

Kom og kos deg sammen med oss!

Årsmøte i Norsk-estisk forening

10. mars 2005 kl. 19.00

Sted: Foreningen Norden, Harbitzalleen 24, Skøyen, Oslo

Dørene åpner 18.30 for sosialt samvær.

På programmet står vanlige årsmøtesaker,
kunjgjøring av Årets estlandsvenn, enkel servering, osv.
Medlemmer med personlige gjester hjertelig velkommen.
Begrunnet forslag til Årets estlandsvenn må være styret
i hende innen 1. mars.

Estisk-norsk blandet kor

Sangglade bes kontakte Kersti Kelder
tlf. 63 87 22 37, e-post: kersti.kelder@mail.ee

Artikkelforfatteren, Alur Reinans, er født i Tallinn 1932 og flyktet til Sverige i 1944 der han studerte sosiologi og statistikk i Uppsala. Han har vært ansatt i Sveriges statiske sentralbyrå og i arbeidsdepartementet. I tillegg har han drevet faglig og skjønnlitterær skribentvirksomhet. Særlig har han vært knyttet til eksilesternes publikasjoner, avisa Eesti Päevaleht og kulturtidsskriftet Mana. (tf)

Estnisk utrikespolitikk

Av Alur Reinans

En bok om estnisk utrikespolitikk under 1920- og 30-talet har väckt en viss uppståndelse i Estland. Boken "Häaletu alistumine" dvs. "Tyst kapitulation" med undertiteln "Utvecklingen av den utrikespolitiska orienteringen och förlusten av självständigheten i Estland, Lettland och Litauen från mitten av 1920-talet till annekteringen" är egentligen en estniskspråkig version av författaren, Magnus Ilmjärvs (född 1963) doktorsavhandling som han disputerade på i våras i Helsingfors. Ilmjärvs framställning bygger i stor utsträckning på rapporter som i Estland ackrediterade utländska diplomater skickade hem till sina regeringar. Speciellt anmärkningsvärt är att han har lyckats få tillgång till ryska arkiv i en utsträckning som man väl knappast trodde skulle vara möjligt.

Boken, med sina närmare tusen sidor, är redan till omfånget ett mycket imponerande arbete och innehåller en del nya uppgifter trots att det mesta egentligen är känt tidigare. Avhandlingen är faktiskt en

Etter at Estland var tvunget til å skrive under baseavtalen med Sovjet, ble grenseportene åpnet 18. oktober 1939, og 25 000 sovjetiske soldater strømmet inn i landet.

ganska mekanisk och ogenomarbetad sammanslagning av artiklar som Ilmjärv tidigare har publicerat.

Även om nästan allt i boken således i princip har varit känt tidigare har den väckt uppmärksamhet i Estland och är utan tvekan väl värd att läsas. Så kan Ilmjärv t.ex. övertygande visa att den version som allmänt har accepterats om hur förhandlingarna om de sovjetiska baserna i Estland fördes hösten 1939 är felaktig.

→ side 28

Norsk-estisk forening (Norra-Eesti Ühing)

Nettsted: <http://www.norsk-estisk.org>

Leder: **Martin Killi**, Gamleveien 27 a, 1406 Ski, tlf. 64 87 01 13, mobil tlf. 64 87 01 13, e-post: m-killi@frisurf.no.

Henv. om medlemskap til kasserer **Svein Huseby**, Dønskivn. 70 c, 1346 Gjettem, tlf. 67 54 38 82, e-post: s.huseby@frisurf.no.

NEF postgirokonto 0540 084 5486.